

RETRAT

26

RETRAT

26

26A

ENRIC~
CRISTÒFOL
RICART I NIN

(1893-1960)

TERESA COSTA~GRAMUNT

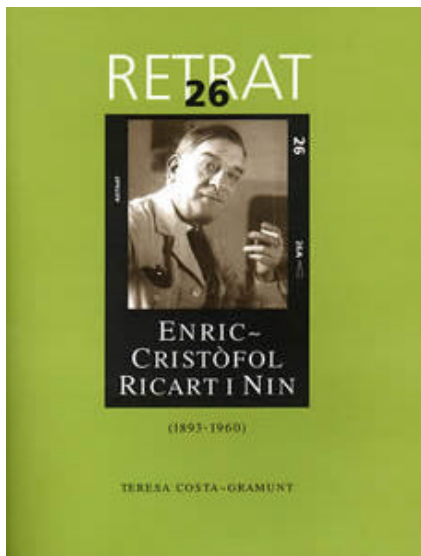
RETRAT N. 26

ENRIC CRISTÒFOL RICART

(1893-1960)

Teresa Costa-Gramunt

PRESENTACIÓ

Enric Cristòfol Ricart i Nin, gravador i pintor, va néixer a Vilanova i la Geltrú el dia el dia 2 de novembre de 1893. La seva obra, com ens assabenta l'autora de l'opuscle, és una de les més valuoses aportacions d'un vilanoví en el camp de la plàstica; en el seu cas en l'art del gravat, tècnica en la qual va excel·lir i arribà a ser-ne un mestre apreciat arreu d'Europa. No menys apreciada fou la seva pintura, bona part de la qual, als no iniciats, ens recorda el primer Miró; no debades, en anys de joventut, ambdós personatges compartiren un estudi de Barcelona.

Sobre l'inquiet Ricart de joventut, l'autora del retrat redactat amb senzillesa i habilitat literària? ens fa conèixer que "l'experiència [del seu viatge] a Itàlia va ser fulgurant. Al cap de dos dies d'arribar a Gènova i de passar per Pisa i visitar-ne la torre inclinada, Ricart desembarcava a Florència on s'havia de trobar amb el seu convilatà, Rafael Sala, que havia sortit de Vilanova quinze dies abans que ell."

Posteriorment, Ricart s'instal·là definitivament a la ciutat que l'havia vist néixer, la nostra Vilanova i la Geltrú, i va esdevenir, junt amb altres artistes locals (l'esbós biogràfic d'alguns dels quals hom pot trobar en aquesta mateixa col·lecció), focus de dinamització cultural. Aquesta radicació de Ricart a Vilanova i la Geltrú no significà pas per a l'artista cap mena d'aïllament, ben al contrari, la tranquil·litat que Ricard degué trobar a la petita ciutat, sens dubte estimulà el seu particular imaginari, aconseguint, al seu taller de la Rambla, amb el preciós treball del diàleg entre la gúbia i la fusta, aquelles produccions que li proporcionaren l'èxit merescut i que situaren la seva obra entre la dels millors artistes gravadors del segle XX a Europa.

Sixte Moral i Reixach

Alcalde de Vilanova i la Geltrú

PRIMERA PART: LA VIDA

v Infància w

Vaig néixer temeràriament el dia de Difunts, avançant-me un parell de mesos a la data assenyada, que bé podia haver estat la de Nadal, indiscutiblement més oportuna: vaig créixer sense atencions maternals i a disposició de tretze dides, tretze, no sé pas quina pitjor ...

Enric Cristòfol Ricart i Nin, "el petit de cal Ricart del Gas", va néixer setmesó al segon pis de la casa Junqué (a la plaça de Riego, coneguda popularment com la dels Cotxes) de Vilanova i la Geltrú, el dia 2 de novembre de 1893. Era el tercer fill de Joseph Francesc Ricart i Marrugat (que en aquell temps regentava la Fàbrica de Gas de la vila) i de Dolors Nin i Ricart, la mare, delicada de salut, que va morir de manera tràgica i prematura, possiblement a conseqüència d'una depressió

postpart. Aquesta trista circumstància va deixar al nadó a mercè de les famoses tretze dides, que tan mal record duïen a Ricart, que amb prou feines se'n podia haver recordat, atesa la seva poca edat. Cal veure en aquesta expressió del Ricart adult molta imaginació literària i un enyorament de la mare que no va poder tractar. I un rebuig, en el fons tan visceral com innocent, de les dides que una darrere l'altra anaven substituint el paper matern, sense aconseguir-ho, ja que hi ha un temps en què els cors de mare i fill bateguen plegats. Ricart no havia sabut res dels infausts esdeveniments que es van endur la seva mare, fins a aproximadament l'any 1925, quan ja tenia més de trenta anys.

L'infant, com és corrent en aquests casos (i amb més raó a finals del segle XIX, en què les criatures amb les seves mateixes característiques poc tiraven endavant), va créixer malaltís, costava un món i mig fer-lo menjar i per aquestes causes se'l sotmetia a una vigilància extrema. *Els meus records de la infància? Els meus records de la infància són un seguit de convalescències: unes convalescències llarguíssimes, només interrompudes per noves malalties.* Però a les criatures intel·ligents, conscients ben aviat dels seus límits físics, se'ls aguditza la percepció d'uns altres sentits i valors. Llavors s'afanyen a conrear aquestes altres qualitats immaterials per tal de compensar les mancances biològiques. Així, durant les malalties i els ensopiments de les llargues convalescències, la contemplació minuciosa de revistes com ara *Blanco y Negro*, *Qui lit rit* o *La Ilustración Artística Hispano-Americana*, entretenien el vailet al mateix temps que constituïen finestres que s'obrien a geografies reals o imaginàries, plenes d'imatges exòtiques en blanc i negre o en color.

Sembla que al petit Enric li agradaven els papers de colors amb els quals formava llibretes (que la monja vetlladora li cosia en octau), que després omplia de ninots, prefigurant d'aquesta manera la seva posterior habilitat amb el dibuix. En aquells dies que passaven tan lentament va tornar-se un nen somiador i imaginatiu. I contemplava embadalit *el paper pintat de la paret de la cambra, amb les seves múltiples i definides figures fantàstiques*, així com estimulava les sensacions de la vista, òrgan fonamental per a l'artista futur: *mirava la flama calidoscòpica del bec de gas i el cal·ligràfic filament de les primeres bombetes elèctriques...* El cervell d'un infant és com una pel·lícula verge on van imprimint-se, amb la consistència del gravat al foc, les primeres sensacions.

▼ Primers estudis i vocació incipient w

Les primeres beceroles les va aprendre al col·legi de les monges concepcionistes. Més tard va fer el batxillerat al col·legi Samà, regentat pels pares escolapis, on no va estar gaire temps perquè no va saber amollar-se a la disciplina escolar que hi regia. Com tampoc no va saber adaptar-se al col·legi Mont d'Or de Palau-Vera. Després va entrar a l'Escola de Peritatge Tècnic de Vilanova, amb la idea (més del seu pare que no pas del propi Enric Cristòfol Ricart) de cursar-hi un peritatge químic, que no l'il·lusionava gens ni mica.

Ja el 1911 aquests estudis havien anat de mal borràs: *Els meus estudis a l'Escola Industrial vilanovina havien estat catastròfics i els resultats tanmateix massa benignes ...* Un bon dia, amb una alegria poc dissimulada, va portar al seu pare la primera papereta de suspens. Perquè *la dèria pel dibuix, especialment per la caricatura personal, podia més que no pas tots els llibres d'estudi que em feien comprar*. I així és com van quedar també definitivament suspesos els seus estudis acadèmics de signe científic.

Josep Francesc Ricart, davant la flagrant evidència, i reconeixent que el fill tenia unes notables aptituds artístiques, sembla que va acceptar de bon grat el gir... *Vaig dir que podria estudiar pintura i entrar també en un garatge a veure com anava això dels automòbils. El meu pare va dir-me que amb una sola feina ja n'hi havia prou, si és que m'interessava lliurar-m'hi plenament. Ell mateix se n'informaria prop de l'artista Iu Pasqual i de l'aquarel·lista Joan Llaverias i em triaria una escola o un mestratge a consciència. Va escollir l'Escola d'Art de Francesc d'Assís. Galí.*

▼ L'Acadèmia Galí w

L'Acadèmia Galí –així l'anomenàvem- era a sota terrat de la casa número 4 del carrer de la Cucurulla. Enric Cristòfol Ricart va començar a Barcelona els seus estudis de pintura a l'Escola d'Art de Francesc d'Assís Galí i Fabra (que l'havia fundada als vint-i-sis anys) l'octubre de 1911: estava a punt de fer divuit anys. I no és estrany que el jove Ricart es decidís per aquesta disciplina, ja que el

seu pare –com en moltes ocasions ell mateix li havia recordat- havia començat la seva vida pintant a París els dies feiners, per després interessar-se pels negocis, de manera que ja només podia pintar els diumenges per acabar no pintant gens... *Em va donar tota classe de facilitats per poder activar la meua única afecció, ja que tenia un eclecticisme artístic molt curiós en aquella època i a la seva edat; admetia des de les melífiques interpretacions d'un Tamburini fins a les sintètiques i estructurades essències aleshores anomenades noucentistes mediterrànies.* Una veritable premonició paterna, ja que precisament la nova estètica noucentista seria la que definiria, gairebé ja en el present i en un futur no gaire llunyà, l'estil artístic al qual Enric Cristòfol Ricart s'adaptaria i restaria fidel de per vida.

Del seu futur mestre, que impartia un ensenyament humanístic que partia de la base que l'art s'havia de desvetllar més que no pas ensenyar, el jove Ricart només en coneixia un cartell anunciador d'una fira comercial a Barcelona: una viva imatge –un gran vaixell al fons d'una composició de figures, fruites i animals exòtics- del llenguatge emprat per aquells "noucentistes", que havien de renovar, per una banda, l'arrauxada dicció artística imposada pel modernisme i per l'altra, les rèmores d'un classicisme desvitalitzat. En aquells moments triomfava l'ideari gestat pel jove filòsof Eugeni d'Ors, qui des de la seva influent palestra donava les directrius.

El Sr. Galí era un "causeur" de marca major. Quantes vegades les dues hores de classe s'escorrien escoltant la seva inesgotable i profitosa conversa! En aquella escola s'hi anava amb molta afició i el mestre tenia un gran predicament sobre els seus alumnes, ja que *personalment irradiava molta simpatia; parlava amb entusiasme.* Aquest mestre va influir notablement en els seus deixebles. També en el sensitiu Enric Cristòfol Ricart. I com s'esdevé sempre amb els bons mestres, no cal que aquests siguin artistes genials. El que de debò resulta efectiu és la seva capacitat per fer ressonar, dins el cor i el cervell dels alumnes, els més alts instints de vida superior o del que podríem dir-ne energia creativa, tant en el vessant humà com en l'artístic. De manera que un bon mestre orienta, encomana, entusiasma i desvetlla les potencialitats que hi ha en nosaltres. Per dir-ho amb la imatge emprada per Miquel Àngel: un mestre excel·lent és aquell que sap com extreure l'escultura que espera pacient dins el marbre.

Hi havia quelcom en el seu obrador d'una transcendència social i estètica similar a l'ambient que podem imaginar-nos a les acadèmies cinc-centistes florentines. Vet aquí el que s'havia de fer emergir (en aquella i en totes les escoles que pretenguin esdevenir-ne): el fonament i l'objectiu de l'art, que és la seva transcendència. És a dir: fer surar les qualitats humanes que a través del conreu de la bellesa (o la recerca d'allò que és superior i, per tant, el seu equivalent: l'excel·lència) pretenen anar més enllà dels límits de la matèria.

v **Valors, volum i aire w**

Valors, volum i aire eren tres paraules que es repetien tant a fora (deambulant mestre i alumnes pel passeig de Gràcia, en una tertúlia o al parc) com dins de classe. Quan dèiem "valors" mig aclucàvem els ulls perquè s'entengués més el que volíem dir: els "volums" eren els espais tancats com les regions d'una carta geogràfica; l' "aire", profunditat, fregadís de la línia si es tractava d'un dibuix al carbonet, o bé emboirament general, tant si era un carbó com si era una pintura. Tots els alumnes –recorda Ricart- eren uns defensors del mestre Galí, tot i que el mateix Ricart aviat es decantaria per una altra manera d'entendre el dibuix, més d'acord amb la pròpia psicologia íntima, i per tant més propensa a concretar-se en formes precises: *El goig de fer una línia fina i precisa no el vaig poder sentir mai a l'escola Galí.*

▼ Els "perills" del cubisme w

A la primavera de 1912 es va celebrar a les Galeries Dalmau de Barcelona la primera exposició cubista. *El senyor Galí comprenia perfectament què representava la temptativa cubista i no la blasmava pas.* Però el mestre va advertir als seus alumnes tant sobre els mèrits d'aquella nova estètica com dels perills. Aquell era un camí aparentment fàcil... *Portàvem a la butxaca els primers llibres de teoria i crítica del cubisme i la llavor guanyava terreny per moments.* Els alumnes s'entusiasmaven: *Ja ho vèiem, que Velázquez, Ticià, Rembrandt i Ribera sabien pintar els objectes amb tota la veritat, que les figures i els objectes es "podien voltar", que hi pressentíem el que no es veu en una determinada posició ..., però la interpretació cubista i futurista a alguns ens atreia perquè representava un inesgotable camí de formes i gràfiques noves.*

Així, a finals de 1913 va començar a manifestar-se en el jove Ricart un gran desig de pintar: *desig de "manipulació" més que no pas necessitat de "dir".* Aquesta pràctica, tot i el seu atractiu, no la va encetar en aquest moment perquè aviat faria el seu primer viatge a Itàlia. Viatge que li capgiraria la vida, eixamplant-li els horitzons.

▼ Viatge a Itàlia w

A la primavera del gener de 1914, vaig sortir embarcat cap a Gènova, carregat de maletes, sense saber ni un borrall d'italià. El mestre Galí, en conèixer les inquietuds del noi, ja li havia posat la mel a la boca parlant-li d'Itàlia, del que havia vist i del que no havia vist ...

L'experiència italiana va ser fulgurant. Al cap de dos dies d'arribar a Gènova i de passar per Pisa i visitar la seva torre inclinada, Ricart desembarcava a Florència on s'havia de trobar amb el seu convilatà Rafael Sala, que havia sortit de Vilanova quinze dies abans que ell. Així va començar l'escola al carrer: *No teníem altra feina que la d'anar a veure museus (cada església i capelleta també n'és un), visitar els environs i dibuixar una mica a fora o bé a l'Acadèmia*

per als turistes (un tant per sessió) del Viale Milton. Enric Cristòfol Ricart "descobreix" Signorelli, Giotto i Fra Angelico, que l'apassionen. Reconeix que li agraden més que Miquel Àngel. I s'enamora de les formes precises de Botticelli, que tant l'arribaran a influir, ja que com després es veurà en la seva obra, se sentirà més atret pel "dibuix pintat" que no pas per la "pintura dibuixada".

A Florència, la seva imaginació "literària" també es dispara: Aquell que vagi sol pels carrers de Florència és segur que un dia o altre es trobarà amb Paolo Ucello [el genial inventor de la perspectiva], abstret, cercant noves complicacions matemàtiques o de perspectives, veurà el recelós Perugino, que el mirarà de reüll de por que us fixeu en la caixeta plena de tresors, que diuen que sempre duia sota la capa, veurà Botticelli, que ve de treballar, i fins el Dant serà un dels nostres coneguts encara que, però, ell no hagi parat esment en nosaltres. A la bella ciutat de Florència el jove Ricart va anar a l'encontre del seu definitiu desvetllament artístic i hi va trobar el seu doctorat. O sigui un vot en ferm d'emprendre un camí pel qual no s'és docte ni gairebé apte encara. De fet, la confirmació de la seva vocació artística.

▼ El cafè Giubbe Rosse, la taverna Lapi i els futuristes w

I si el doctorat en vocació artística l'havia trobat pels carrers de Florència, el doctorat en ciències humanes el trobaria, tant Ricart com el seu amic, el pintor i polifacètic Rafael Sala, en un dels cafès més emblemàtics de l'època, el Giubbe Rosse, i a la taverna Lapi, on es reunien els futuristes.

*Un dels del grup s'aixecà amb un vas als dits i esguardant-nos ens va dedicar un "Viva España". Sala, impulsiu com era, ja anava a tornar la salutació, però vam fer-ho tots dos plegats, després d'un precís i immediat "e viva la Catalogna!" i entre això i altres visques ens vam reunir a les taules dels futuristes –que no a les seves fileres... Més tard, en un article que Rafael Sala publicaria en el número 18 de la revista vilanovina *Themis* sobre els futuristes i el futurisme, després d'un seguit de crítiques a aquest moviment encapçalat per Marinetti, tan avantguardista com incendiari (els futuristes volien cremar museus, empedrar els canals de Venècia, enterrar les clàssiques ruïnes de Roma i Nàpols...), conclouïa: "Els futuristes potser no faran rotllo, però són molt simpàtics i entre ells es passa molt bé..."*

▼ Amics russos, afers militars, primavera i visites artístiques w

L'estada a Itàlia, concretament a Florència, s'havia convertit no només en la iniciació a la vida artística del jove Ricart, sinó també en el pas definitiu cap a la vida adulta. El món semblava immens. I estava poblat de figures i esdeveniments interessants. Ja pel Carnestoltes vam ésser invitats a un assalt a casa d'una família russa... Gairebé tots eren artistes o exiliats polítics i, àdhuc, escapats del desterrament. Recordo amb esgarrifament un xicot demacrat, malalt, escapat de la Sibèria... Els russos que coneixíem eren

nostàlgics, sentimentals i molt cordials. Tot viatge –tota estada temporal més o menys llarga fora de casa- ens contrasta amb "allò altre" –persones, llengües, cultures, creences, visions del món- i ens fa d'espill. Així, quan Enric Cristòfol Ricart escriurà les seves *Memòries* (durant el període de la guerra civil), no deixarà de consignar les impressions rebudes en aquesta època d'or, el seu paradisiac jardí de les Hespèrides.

En un dia de sobretaula, Ricart va informar Rafael Sala que havia rebut una carta de la seva mare (de fet, la seva madrastra, Dolors Valentí), amb la notícia que se'l reclamava per fer el servei militar. Ambdós amics van buscar un metge que signés un certificat perquè Ricart pogués deslliurar-se'n. *Vaig fer arribar al metge els papers oficials necessaris i indicacions físiques: pes, alçària, amplària toràcica insuficient ...* L'èxit va ser absolut. El van donar per inútil total. Era el que volia.

La primavera a Florència és un espectacle encisador. El jove Ricart, pletòric per les llibertats acabades de guanyar i sensible a les seduccions de la naturalesa, s'embadaleix passejant pels carrers i jardins de Florència. *L'aire és polvoritzat de purpurina, i els copistes dels museus es posen els vestits de les festes...* Les visites artístiques per la ciutat toscana impregnaran la retina de l'artista, allà s'hi plantaran llavors per a un futur pròxim: una mescla de renaixement botticellià amb espurnes futuristes. Aquesta tendència a equilibrar el clàssic amb el modern, no el deixarà mai, de manera que, el conjunt de la seva obra resulta un model d'equilibri formal. Amb l'amic Sala, freqüentaven l'acadèmia lliure del *Viale Milton*, on dibuixaven, tant com visitaven el museu *degli Uffizi* i el palau *Pitti*, on recorrien les sales atapeïdes de pintura. Però *a Florència ens resistíem a tancar-nos en un museu, i anàvem a les esglésies, palaus i convents per contemplar les obres d'art en el mateix lloc on foren creades. L'estada a Florència em va fer un gran bé.*

v Venècia, "pobre" retorn i aires de guerra w

Com que no em venia de quinze dies, vaig preparar-me l'arribada a Venècia amb tots els ets i uts d'un romàntic. Vaig fer que fos en una nit de lluna, fer-me dur en gòndola a l'hotel i contemplar, així, aquell espectacle de postal. No hi ha dubte que en el jove artista ja hi convivia l'escriptor, com es veuria més endavant amb la redacció de les *Memòries*, tan plenes d'imatges i de sensacions com les descrites. Venècia, però, no va colpir especialment Ricart, encara que trobaria atraient l'encant poètic de la calma veneciana i recordaria les impressions rebudes d'ordre escènicoteatral. A tal efecte, un dia es va aixecar a les quatre de la matinada per veure els palaus del Gran Canal il·luminats pel sol ixent.

Enric Cristòfol Ricart havia viscut escassament sis mesos a la capital de la Toscana. A Venècia hi va fer una estada curta, a temps per oferir el seu homenatge al Veronès, al Tintoretto i al Ticià. Quan va arribar a Barcelona de retorn, portava els cèntims justos per pujar al tramvia. Al cap de vuit o deu

dies de ser a Venècia, s'havia adonat que havia perdut o li havien robat un bitllet de cinc-centes lires. Durant els dies que li quedaven, només va poder fer un sol àpat.

Sala va arribar a Vilanova per via marítima uns quants dies més tard que Ricart. I al cap de vuit dies de ser tots dos a casa s'encenia la guerra per tot Europa: *Aquell febrós estiu de 1914 el vaig passar a Vilanova, a la platja, i les converses de guerra ens distreien massa per a poder treballar tant com esperàvem l'hivern passat a Florència.*

▼ **Represa: l'Escola de Bells Oficis w**

Vaig anar-me'n a Barcelona a veure el senyor Galí, decidit a parlar-li clar. No em veia amb cor de continuar el seu mestratge perquè de l'estada a Itàlia en duia uns entusiasmes i unes ganes de realitzar molt diferents del que sentia i feia a casa seva.

Enric Cristòfol Ricart es va franquejar amb el seu mestre. Fins al punt d'explicar-li el goig que sentia no emboirant les línies del dibuix sinó retallant-les, polint-les, deixant balancejar el seu esperit per les seves sinuositats. El mestre no el va contradir. Només li va demanar que continués anant a la seva classe, que a partir d'aleshores tindria a l'Escola de Bells Oficis. Que hi treballés tan lliurement com si fos al seu propi taller. Al cap de poc d'anar a l'Escola, el mestre Galí li va anunciar que podria fer-li vendre alguna cosa: es tractava d'un dibuix amb quatre ditades de color, que va adquirir un arquitecte. A l'Escola de Bells Oficis, Ricart hi va trobar molts dels antics companys de l'Acadèmia.

▼ **Revistes d'art i literatura w**

Arran de la guerra europea, Barcelona bullia d'activitats de tota mena. Gent de tots els països feien cap a la ciutat, esperant temps millors. Els artistes estrangers ho aprofitaven per fer exposicions, col·laborar en revistes barcelonines i fer-ne aparèixer de noves. Les millors revistes d'art i literatura van aparèixer en aquella època, estranyament esplendorosa, curiosa i remarcable per a la història i l'art del segle XX. Enric Cristòfol Ricart va participar de ple en tota aquesta atmosfera. Aleshores el món cultural era més cenyit que no pas ara, i tothom, poc o molt, es coneixia. Això feia que qualsevol controvèrsia a casa nostra fos molt viva. I que els grans ideals filosòfics i els gustos estètics es compartimentessin en francofilies i germanofilies, pols que en altres temps havien conviscut amb més harmonia, però que la guerra ara contraposava bruscament.

▼ **Themis w**

L'hivern 1915-16, en l'ambient més limitat de Vilanova i la Geltrú, el germanisme artístic va tenir ressò en el modest taller de Rafael Sala. Així

Vilanova també tindria la seva revista artística: *Themis*, que naixeria de la mà d'una tertúlia formada pel mateix Rafael Sala, Alexandre de Cabanyes, el pianista Huarte, Francesc Gumà, l'arquitecte J. F. Ràfols, els impressors germans Oliva, l'escultor Damià Torrents i Enric Cristòfol Ricart. També s'hi afegiria, entusiasta, el poeta mallorquí Miquel Ferrà, que va dirigir –com a funcionari de l'Estat- la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Themis tenia el propòsit d'higienitzar la vida cultural de Vilanova. "*Themis* vol que l'afany de bellesa cívica arribi a ser per als nostres conciutadans una habitud d'espiritual ascensió", escriuria Torrents en el primer editorial. I ja en aquella època s'hi van publicar articles premonitoris contra "els desaprensus contractistes profanadors de l'estètica dels carrers vilatans i del paisatge". Els amics Ricart i Sala hi col·laboraven amb les seves experiències morals i artístiques, formalment literaturitzades, viscudes a Florència. *Themis* va morir (en el número 18) a causa de la gosadia d'haver publicat, a continuació d'un article sobre els futuristes de La Giubbe Rosse (firmat per Sala), l'abominable "Manifest de la dona futurista". Després de l'escàndol, la revista va haver de plegar per falta de subscriptors.

▼ Primeres passes en l'ofici de gravar w

Amb Rafael Sala ens estàvem al cafè Giubbe Rosse, a Florència, quan un amic italià va mostrar-nos una planxa de fusta de boix gravada i abans d'imprimir. El dibuix va esborrar-se'm completament de la memòria: el que, però, va restar-me'n era la riquesa d'aquesta, la qualitat de la planxa groc-daurada, amb unes línies de relleu. Això no va esborrar-se'm i sovint recordava la bellesa d'aquell bloc, les aigües sedoses i daurades de la fusta de boix, i el pes d'aquella rajoleta tan ben escairada.

Vet aquí l'encís, vet aquí l'enamorament, gairebé tàctil, d'Enric Cristòfol Ricart pel gravat al boix. A partir d'aquesta fascinació, el jove Ricart començaria a gravar l'any 1915 a Barcelona ("l'any del tifus"), però sobretot a Vilanova, tot *preveient unes llargues estones de lleure, perquè ni que pintés tot el dia, en un poble sempre hi ha més hores que a ciutat, vaig il·lusionar-me, per creure-ho una bona solució, de dedicar-me a veure com anava això de gravar al boix.*

Va iniciar-se en aquest art d'una manera completament autodidacta. I no sense haver de rodar mig món, va aconseguir unes fustes, que va fer allisar i escairar. Però no feien el goig de la fusta italiana que l'havia captivat. Va començar a gravar-les amb estris inadequats (gúbies i enformadors estrets), que triava per intuïció. Al cap d'un any de provatures, finalment va ensopegar un tractat de gravar (*Manuels Roret*). Aleshores va saber que les eines adients per gravar la fusta "a testa" eren els burins. Els primers boixos, però, ja duen l'empremta Ricart, tot i les imperfeccions pròpies del principiant i l'aire "naif" amb què es mostraven. Això darrer, potser per la influència de la seva afecció per col·leccionar fulls solts de l'estamperia popular tradicional: auques de rodolins i romanços, goigs i noves rimades. Però una ullada ràpida sobre

aquests primers treballs ja anuncia l'increïble i insuperable xilògraf que seria Enric Cristòfol Ricart.

▼ Primera exposició w

A Vilanova, Ricart dibuixa, pinta i grava amb fruïció. El resultat no trigarà gaire a fer-se públic: *Pel gener de 1917 vaig fer la meua primera exposició a les inoblidables i rònegues Galeries Dalmau del carrer de la Portaferrissa. Olis, dibuixos, "gouaches", boixos i linòleums. Em va presentar Miquel Ferrà. Com era d'esperar, no en va treure ni per a les despeses. És clar que això no és cap indicador de fracàs, ja que el genial Vincent Van Gogh, les obres del qual ara valen una fortuna, en vida mai no va vendre ni un quadre. I a l'escriptor Vladimir Nabokov (que va escriure d'ell mateix que "havia nascut pintor"), la seva mítica novel·la *Lolita* li va ser refusada per quatre editorials americanes abans no va ser publicada a França, a mitjans dels anys cinquanta. Cap entrebanc, però, no faria tornar enrere l'artista naixent: *Seguidament la va fer Joan Miró i després Rafael Sala. Ens havíem encarat a la vida i ja per res del món no torçaríem el camí emprès.**

▼ Viatge a Mallorca w

Per Miquel Ferrà vaig engrescar-me a anar a Mallorca. A la lluminosa illa de la calma, Enric Cristòfol Ricart va fer amistat amb el seu germà, Bartomeu Ferrà, pintor. Casat de poc, vivia amb la seva esposa en una cel·la a Valldemossa. Però el paisatge de l'illa, que el trobava magnífic, no l'impulsava prou a pintar, ja que "extasiava i atordia", de manera que creia que s'havia de deixar reposar en la imaginació. A Mallorca, però, hi va fer molts dibuixos i dues pintures de Deïà.

▼ El taller amb Joan Miró w

L'hivern de 1917-18, a Barcelona, Enric Cristòfol Ricart va treballar molt. Ho feia al taller que compartia amb Joan Miró. *El taller que tenia amb Joan Miró era a la casa del davant de la botiga Nonell. El taller era una sala immensa, potser onze metres per nou, sense gas ni electricitat: quatre cadires, una taula i un fogó de planxadora per estufa. Els diumenges també hi anàvem per veure la feina feta ...*

Ja se sap que la vocació no té hores, no es pot compartimentar, és com un flux de vida que sempre t'empeny, dies de festa i dies de feina. En aquest taller, doncs, s'hi treballava de valent i Ricart va fer un retrat de Miró *vestit de "caloio" gairebé de cos sencer. Miró era soldat d'infanteria i semblava un soldadet de plom. Aquesta pintura –avui propietat de la Fundació Miró de Barcelona– va ser exposada a les Galeries Dalmau i va ser corresposta per Miró amb un retrat *si fa no fa de les mateixes proporcions, jo amb un gec de**

"paiama" ratllat cabra blanc i creuat de braços, la qual cosa feia que se li veiessin les dues mans, en una de les quals hi apareixien sis dits... *Que jo t'hi pintat sis dits en una mà?-, féu Miró esgarriat. Anem, anem de seguida al taller.* I a les dues de la matinada, el perfeccionista Joan Miró suprimia del quadre el dit sobrant.

v L'Agrupació Courbet i els evolucionistes w

La guerra s'acabava. *Els de la meua colla pressentíem que la guerra s'havia d'acabar i que calia marxar a París a veure pintura i a posar-nos en mig de les "patacades" artístiques.* Així com Nova York és ara una plaça important en el món artístic, aleshores París era el centre d'aquest univers. Qui no ha vist en directe els gratacels que com superbiosos lingams s'alcen en la plàcida horitzontalitat de la terra, no és ningú com llavors no ho era qui no havia trepitjat les llambordes humides i poroses de la ciutat de la llum. *Teníem la voluntat de treballar descaradament segons les influències que rebíem de les darreres promocions franceses lligada amb un "despreci" absolut del públic.*

La tradicional voluntat per part dels artistes de comunicar-se amb el seu públic, pròpia del racionalisme i del classicisme (sense oblidar que la majoria depenien d'un mecenes), progressivament s'havia anat substituint per una actitud rebel (que sorprenia i escandalitzava), un impuls propi de l'esperit romàntic, que privilegiava l'expressió de la individualitat i, per tant, de la subjectivitat també en el món de la creació. Extrems que avui en dia han arribat a límits insospitats, aleshores encara impensables per a aquests artistes de bona fe i d'escassa mentalitat comercial, que amb la seva lògica vitalitat juvenil només volien oposar-se a un art acadèmic veritablement anquilosat i caduc. Ara, en matèria d'art, tot s'hi val: és un paraigua que tot ho acull. Provocant, trencant tots els motlles haguts i per haver i fent cada cop més difícil destriar el gra de la palla. Deixant-nos, als pobres espectadors, només com a mesura útil, una intel·ligent i ben estimulada intuïció sobre el que és art (objectes imantats d'energia creativa) i el que no.

Però aquest entusiasta estat d'esperit, més o menys estripador dels canons anteriors, també es feia palès entre els artistes de la "colla" de Ricart. *Llorens Artigas, el ceramista i llavors crític d'art, ens hi encoratjava.* Josep M. Junoy (a la revista *Troços*, 1917) havia classificat la gent del petit grup que havien exposat més o menys a la mateixa temporada, amb el nom d'Escola de Vilanova: "Així hem decidit anomenar un grup, encara que reduït, significatiu de la més Jove Pintura Catalana, compost, fins ara, a coneixença nostra, per Enric-Cristòfol Ricart, Rafael Sala i Joan Miró..." I de l'Escola de Vilanova a l'Agrupació Courbet (formada l'any 1918), ja que *Llorens Artigas i el ja "produceur", J.F. Ràfols van donar forma i vida a una agrupació artística que volia fer tronar i ploure i que s'anomenaria Agrupació Courbet.*

Sembla que Courbet (un nom "curt" i que sonava tan "bé", segons Llorens Artigas) significava molt, per al grup, ja que admiraven aquest pintor francès

com a artista i com a *home audaciós*. Cal recordar aquí el seu innovador periple. A Gustave Courbet li va ser refusat el seu famós quadre *L'estudi, Al·legoria real dels últims set anys de la meua vida* pel jurat que decidia les obres que s'havien d'exhibir al Saló oficial parisenc de 1855. Gustave Courbet, demanant diners en préstec, va decidir organitzar una mostra particular de la seva obra. La de Courbet va ser la primera exposició individual de la història de l'art. Un gest modern que reivindica la independència i la centralitat de l'artista respecte de la seva obra d'art.

L'Agrupació Courbet (a la qual es van afegir J.F. Ràfols, Espinal, Torres-García, Barradas, Togores, Obiols, F. Domingo i R. Benet) va quedar legalitzada amb *tots els ets i uts* i de seguida es va presentar a l'exposició de primavera (llavors Exposicions Municipals de Belles Arts) sota la nova ensenya d'inspiració fauvista.

En contrapartida, i per acabar d'animar la vida artística de l'època a casa nostra, hi havia un altre grup anomenat "els evolucionistes", *joves elements sortits de Llotja, de les classes de Francesc Labarta i del carrer. Nosaltres, els Courbet, dèiem que s'anomenaven així, perquè tant de dia com de nit se'ls veia "evolucionar" per les Rambles*. En formaven part, entre d'altres, Alfred Sisquella, Joan Serra, Francesc Elias, l'escultor Viladomat, el músic Pons, etc. Mai, però, no hi va haver cap rivalitat entre ells, les típiques batusses de *capelletes*. Un fet insòlit, com reconeix el mateix Ricart en les seves *Memòries*. Així com pondera una més sòlida connexió entre el grup evolucionista (la primera exposició del qual, a les Galeries Dalmau, va ser presentada pel genialoide Francesc Pujols), ja que en dissoldre's la Courbet l'any 1919, el mateix Ricart i altres no van dubtar a afegir-s'hi. Als evolucionistes sembla que els inspirava Cézanne, influència que també es trobarà en l'obra ricartiana de l'època. Però el grup dels evolucionistes també es va desfer quan es van crear a Barcelona els dos salons: el de Montjuïc i el de Barcelona.

v Primer viatge a París i primer encàrrec w

L'hivern de 1919 va ser el de l'escampadissa: París atreia els joves artistes com un imant. *De la colla, el primer que va marxar a París va ésser Josep de Togores*. Les notícies que arribaven feien venir salivera i tothom volia treure-hi el nas. Al cap d'uns mesos *ens hi trobàvem amb l'Espinal, Humbert, Miró, Domingo, Artigas*. Torres-Garcia hi va ser de pas cap a Nova York i Sala també es decidí per Amèrica. J.F. Ràfols no va trigar gaire a viatjar cap a Itàlia. *L'agrupació, de fet, va convertir-se en dispersió*.

En l'hivern de 1920 que Ricart passarà a París, va fer colla amb els catalans que hi eren com ara Josep Pla, Lluís Mercadé, Espinal, Ynglada, Lluís Garriga, Borralleres, Capmany i altres. *Treballàvem molt poc els pocs que havíem anat a París a fer-ho. Unes hores a l'Acadèmia a fer croquis de nu i la resta del dia a veure museus, col·leccions particulars, subhastes, marxants o exposicions*.

En aquest primer viatge a la capital francesa es produeixen les primeres aproximacions a la "realitat" de l'artista, contràriament del que s'havia esdevingut a Itàlia, l'espai de cotó-fluix i privilegiat per a la formació. Aquí es tractava no només d'aprendre, sinó de mirar de contactar, de realitzar algun projecte, de materialitzar una professió. Enric Cristòfol Ricart portava una llista d'editors interessants i una carpeta plena de xilografies com a mostra de les seves recent adquirides aptituds. Va adreçar-se de dret a la creada de nou editorial La Sirène, va conèixer el seu director, Félix Fénéon, crític d'art i orientador de les Galeries Bernheim. Va ser acollit tan afablement per Fénéon que aquell mateix dia, interessat pels treballs al box de Ricart, aquest va sortir de la visita amb l'encàrrec d'il·lustrar nogensmenys que la *Carmen* de Merimée, que s'havia d'editar l'any següent.

Però l'editorial va fer fallida: *No es van salvar ni els mobles. Els meus gravats devien dormir dins d'un calaix... Vaig començar aquestes il·lustracions de "Carmen" a l'estiu, sota aquell magnífic pi que hi havia al baluard de la masia en Cabanyes i els vaig acabar a París a l'hivern. Encara vaig tenir temps de cobrar la feina.* Ricart no va poder recuperar les fustes. Si ara tenim notícia d'aquests gravats és gràcies a l'editor de la revista *Arts et Métiers*, Bertrand Guégan, que deu o dotze anys després va enviar al seu autor unes quantes reproduccions de les proves que ja s'havien imprès.

▼ **Amb Joan Miró, a París** w

Enric Cristòfol Ricart i Joan Miró havien compartit taller a Barcelona. Però a París *ben aviat un anà per un cantó i l'altre per l'altre.* Aquesta separació no va ser mai absoluta sinó que va esdevenir-se insensiblement, com recorda Ricart en les seves *Memòries*. Pel dir de Ricart, Miró cada dia es tornava més hermètic, *París li va pujar una mica al cap.* L'amic li semblava abstret, ficat dins d'ell mateix, com alienat. I sobretot molt interessat a seguir les directrius del seu marxant barceloní, Josep Dalmau, que tenia molt d'interès què el jove Miró s'emplacés a París. No cal dir que un i altre van aconseguir els seus objectius: ben aviat Miró exposava a La Licorne i s'incorporava al grup surrealista que Ricart identificava amb el dadaiisme. Els camins artístics dels dos companys van bifurcar-se definitivament. Els personals, van tenir una tímida revifalla després del trauma bèl·lic que va suposar la nostra guerra civil.

▼ **E. C. Ricart i Josep Pla** w

Ricart i Pla van coincidir a París. *Josep Pla escrivia fins a la matinada, sovint fins a mig matí i no s'espavilava fins a mitja tarda després d'haver pres un cafè-natura en un bar... No portava pressa per a res, aparentment. Els articles més àgils i fluids li costaven una nit sencera d'escriure. Ai, la diabòlica mania d'escriure, que Pla va portar fins a les seves últimes conseqüències! Amb la seva habitual malfiança, deia que *en pintura encara li rodava el cap* per fer veure que no hi entenia o que no hi volia entendre, per escapar-se d'opinar.*

Quant als pintors, passaven per ésser uns vius i uns "tunantes" i no es refiava de cap estridència pictòrica. Vistes les coses així, devia fer bones amistats amb Ricart, ja que aquest precisament mai no va destacar per extravagàncies de cap mena, ans al contrari: d'esperit mesurat i elegant, la seva pintura sempre va ser un model de contenció i proporcionada a la manera dels clàssics travestits en noucentistes, aquells enformadors d'un país, l'ànima del qual havia d'estar revestida per la civilitat.

Però sembla que a Josep Pla, referint-se als artistes i com a bon psicòleg que era, *li interessava més l'home que no pas l'obra*. Naturalment! Perquè l'home i les seves múltiples fesomies resultaven més "literaris" a l'hora de fer-ne un retrat, aquí un gènere de poca tradició fins aleshores. Els antecedents cal buscar-los precisament a França, als salons literaris del XVII, regentats per les famoses "dones sàvies", feministes "avant la lettre" i blasmades pel misògin Molière, que van posar-se a escriure uns "retrats", els personatges ocults dels quals havien d'endevinar-se entre els assistents a les reunions que aquestes dones cultes organitzaven. Josep Pla va excel·lir en el seu conreu amb els seus "Homenots". No obstant la seva preferència per l'home abans que l'artista, de Ricart, l'any 1960, un cop mort i a manera d'homenatge, va escriure en un dels seus "Retrats de passaport": *Ricart fou un tècnic prodigiós del gravat al boix ... Portà la nostra vella tradició del gravat a extrems d'alta qualitat, d'insuperable domini. En la seva persona es fongueren un virtuós de l'ofici i un artista de gran sensibilitat. Els gravats de Ricart són inconfusibles, són elegants, vius, nets, desproveïts de trucs literaris (que és la trampa d'aquest ofici), admirablement dibuixats, d'un gust perfecte, sense falles, precis. Afirmacions contundents que, al dir de Pla, han estat escrites molt meditatament. Un crític d'art no ho hauria fet millor. Orientatives i exactes, aquestes paraules defineixen les fustes de Ricart amb la mateixa pulcritud i honestat amb què aquest les va gravar.*

v Aires parisencs i La Rotonde w

L'hivern 1919-20 a París va ésser d'un pintoresc inoblidable. Els francesos volien oblidar la guerra. I es van llançar frenèticament a "divertir-se". Ricart observa aquest ambient i el descriu com una il·lusió, ell, que sempre va tocar de peus a terra. El jove Ricart estava entre els pobres diables –com ell mateix escriu– que hi van anar de tot arreu per atrapar la glòria, una altra il·lusió! Tots passavolants, eren objecte de mútua curiositat. Uns i altres passejaven pels volts de La Rotonde, el famós Boulevard de Montparnasse, per veure artistes, bohemis i gent estrafolària de tota mena. Avui en dia només es veuen "guiris" més o menys disfressats, observadors i escriptors tafaners, a la recerca d'imatges i atmosferes d'aquell passat brillant.

Aquest cafè de La Rotonde, en aquells anys, resultava interessant perquè era un lloc de reunió, de penyes i de cenacles on, *pel fet de trobar-nos-hi, ja érem tots considerats una mica amics*. Així, si entrava Picasso per saludar algú, no s'escapava de saludar tres dotzenes de persones. I corria la veu que el pobre

Maurice Utrillo es feia guardar el cafè-crème del migdia per al vespre i que feia dos dies que només havia menjat dos croissants. La vida no era fàcil tampoc per al gran Modigliani, a qui havia de protegir un tal Libion, el caritatiu amic de tots els artistes. Davant per davant, hi havia el que en altres èpoques havia estat el popular cafè Du Dôme, ara *desert i trist com una ampliació del veí cementiri de Montparnasse*. Així d'efímera és la glòria mundana, devia pensar Ricart, que lluny de fantasmagories o d'enterboliments vaporosos, sempre va mantenir el cap esclarissat.

▼ París i els artistes catalans w

París havia esdevingut un centre d'artistes catalans, tot i la pluralitat d'estètiques que aquests desenvolupaven. Picasso hi regnava, poderós, sense fer cas del que es deia d'ell. Treballava sense desmai i *els qui volien seguir-li les petjades estaven sempre desorientats*, com recull Ricart. Josep de Togores també era un treballador incansable i sord com era, *res no li trencava el raig del cervell atent*. Amb Lluís Mercadé (a qui havia conegut al Círcol Artístic de Sant Lluç) es trobaven a La Rotonde, anaven a dibuixar del natural pels environs de París i feien classes a La Grand Chaumière, on omplien *una gran quantitat de fulls de paper*.

▼ La Grand Chaumière w

La primera impressió que Enric Cristòfol Ricart va tenir de La Grand Chaumière (fundada el 1904 en el lloc de l'antic local de 1845, on es diu que va néixer el can-can), la popular acadèmia de pintura i escultura situada al carrer del mateix nom i al *quartier* de Montparnasse (per on també van passar Miró i Grau Sala), és la de traslladar-se cinquanta anys enrere...

Poc ha canviat, ja que quan hi vam ser aquesta primavera passada (seguint la petja de Ricart), vam tenir la sensació que el temps s'havia aturat en aquella porta vetusta i en aquell rètol una mica descolorit que l'anunciava. En aquesta acadèmia "lliure" (es pagava a tant per sessió), Ricart hi anava a dibuixar apunts d'un o d'una model, envoltat d'un ambient que es poblava amb els artistes del barri que no tenien estudi o taller propi, de les senyoretes que volien anar per *artistes, es vestien estrafolàriament i fumaven com un espanyol*, d'altres noietes de família que hi anaven a passar la tarda amb els amics i amigues i d'estudiants estrangers, sovint nord-americans, escandinaus i japonesos. Una doble escola, artística i humana, tenia lloc en aquella atmosfera parisina per excel·lència.

▼ Més amics, per París w

Un d'ells, Marià Espinal, que *en el primer hivern vivia lluny de Montparnasse, però no es podia estar de prendre el metro fins a Vavin*, l'estació que dona

gairebé a la terrassa mateix de La Rotonde. Però poc va pintar a París, Espinal, encara que es va fer amb un bon bagatge d'impressions. Tampoc després la fortuna artística li va ser favorable, ja que, *per necessitats de la vida, va haver d'endinsar-se en el món financer i fabril de Terrassa.*

Un dia de 1920, Torres-Garcia compareixia amb la dona i els fills a París de camí cap a Nova York. Estava decebut pel fracàs de la seva aventura fallida de pintar els frescos del Saló de Sant Jordi (part dels quals avui són en una altra sala del Palau de la Generalitat). *Continuava igual que a Barcelona, planyent-se per com anaven les coses a casa nostra ...*

▼ Visita al Museu Rodin w

La visita al museu Rodin va impressionar fortament Ricart. Però no pas per la seva *genial* obra, com consigna en les seves *Memòries*, sinó més aviat per la bellesa i monumentalitat de l'Hotel Byron, on aquesta s'allotjava. El seu judici és dur, francament agosarat, afirmatiu i segur com només podia expressar-lo aquell qui en un moment donat està segur d'ell mateix: *Veig Rodin un matusser truquista que s'enganya a si mateix... Les seves obres no m'atreuen pel conjunt. Fragmentàriament aquell tors, aquells braços, aquell cap... No puc defensar la seva manca de gràcia. La gent anomena genial una ditada de fang, una pinzellada pastosa, l'exageració d'un muscle... La gent veu un geni en Miquel Àngel i no sap veure'l en Fra Angelico...*

Un cop més, Enric Cristòfol Ricart s'inclinarà per l'harmonia de les proporcions, per la bellesa d'un classicisme d'aires purs, innocents i "angèlics" com els que, en efecte, es troben en les poètiques, lluminoses i extraordinàries pintures de Fra Angelico i del Giotto.

▼ Vilanova al cor w

Durant tots els anys que Ricart va anar a París es buscava la manera de mantenir un "lligam" amb Vilanova: una comanda mig penjada, un afer bancari que només podia fer ell personalment, etc. Les estades estiuenques al camp, com escriu, o a Vilanova mateix, l'asseraven i li donaven energia, ja que hi treballava de gust.

L'antiga colla de vilanovins (els de *Themis*) s'havia reduït sensiblement, *gairebé liquidat*. Els impressors Oliva s'havien traslladat a Barcelona, el poeta Gumà havia mort el 1918, Rafael Sala era a Nova York, Damià Torrents havia deixat l'escultura per la Pirelli i el pintor Cabanyes *s'havia fet de la família i això ja no era allò ...* Només li quedava J.F. Ràfols, l'arquitecte i historiador de l'art, amic des de la infància i amb qui mantindria una correspondència afectuosa fins al final dels seus dies. *Era l'únic amb qui podia compartir entusiasmes, exposar projectes i ens recomanàvem lectures, elogiàvem, rebentàvem: ens vèiem molt sovint.*

v Les tertúlies i l'atracció femenina w

D'aquesta època, Enric Cristòfol Ricart recull a les *Memòries* la seva afecció a les tertúlies que s'organitzaven a Vilanova per passar el temps de lleure. Hi havia la tradicional –passava de pares a fills- que s'organitzava al voltant del farmacèutic Gustau Galceran. *Molts projectes i coses profitoses per a Vilanova havien sortit d'aquella rebotiga de la farmàcia, d'aquella tertúlia que ens va tocar a nosaltres veure'n la desaparició.* Gustau Galceran no va resistir el tràgic decés d'un dels seus fills, Demetri, un xicotet deficient mental que va ser declarat "útil" per a la guerra. El noi hi va morir. A l'estiu de 1939 *va ésser trobat el cos de l'inoblidable amic Galceran al peu de la platja, prop d'unes roques.*

La tertúlia de la platja era tota una altra cosa: *dominava l'atracció femenina.* Aquesta afirmació de Ricart, que com sabem va restar solter, resulta sorprenent i un punt insòlita, ja que en cap lloc més del text de les seves *Memòries* no es permet una digressió semblant.

Però se li coneix una intensa relació amistosa amb Maria Macià, filla del president Macià, amb qui aviat va partir a l'exili francès durant la Dictadura de Primo de Rivera. Ella mateixa l'havia deixada entreveure, ja gran, amb un punt de coqueteria: en una visita de l'escriptor Oriol Pi de Cabanyes, nebot-nét del famós gravador vilanoví, li va mig mostrar una carta de Ricart, on sembla que l'artista se li declarava... De les cartes que li va escriure, en trobem una pila de consignades (algunes amb un tema destacat entre parèntesi) en els quaderns *Kodak*. Un exemple del que dic, extret d'un full del 2 de desembre de 1933: *A Maria Macià (elogi de l'antipolítica)*. Aquell mateix mes, moria el seu pare, el president Francesc Macià. Ricart ho anota sòbriament: *25 - Nadal. Mor el senyor Macià.* Les raons per les quals la parella no va arribar a casar-se, no les sabrem mai, ja que Maria Macià, que va morir soltera igual que el mateix Ricart, se les va emportar a la tomba.

Aquestes tertúlies no tenien un lloc fix. Se solien celebrar a casa de l'oncle de Ricart (Josep Ricart i Marrugat, que li va fer de tutor en morir el seu pare), a *cal senyor Macià o a cal parent Castany*, un americano que va tornar a Vilanova amb un paquet de brillants, va posar una fàbrica de cintes, però amb tan mala fortuna que un parent el va arruïnar.

v Amistat amb Junoy w

El setembre de 1920, a mig dinar, va comparèixer Josep M. Junoy (un membre com ell de l'Escola de Vilanova) a casa de Ricart. L'havia vist força vegades a l'Ateneu, a can Dalmau i a moltes de les conferències que l'escriptor donava. Aquell dia, el primer que visitava Vilanova, va canviar-li la sort, ja que en la tertúlia dominical de l'oncle Ricart, Josep M. Junoy va conèixer la que seria la

seva dona, una *cosineta* d'Enric Cristòfol Ricart, la bella *mediterrània*, Josepa Ricart Brunet. Al poc temps de tornar a París, el mes d'octubre, Ricart s'assabentava del casament Junoy Ricart. D'aleshores ençà van augmentar les cordialitats entre els dos amics. I per comptes de tractar-se de vós van començar a fer-ho de vostè.

v París, Londres, Madrid, Sevilla w

L'afer sentimental de Junoy amb la seva cosina, va precipitar el viatge de retorn a París. A Ricart l'incomodava la nova situació de ser alhora amic i parent dels enamorats. En aquest viatge, recalava al taller de l'amic vidrier Joan Sala. Una vegada, Sala li va mostrar un telegrama del famós Gabrielle D'Anunzio on li demanava que li desvetllés algun secret sobre el seu art...

Enmig del dur hivern, i aprofitant un sojorn que el seu germà va fer a Anglaterra, Ricart va passar unes dies a Londres. Va tenir la impressió que allà tot era més sòlid que a París, encara que l'aire el va trobar massa seriós, monòton, gris... Allà va sentir per primera vegada el *mal de museu*. Va veure tantes peces en una mateixa visita al British Museum que després amb prou feines les podia recordar. En els dies següents, s'ho va prendre amb més calma. I alternava el museu i la National Gallery amb els passeigs pel Hyde Park o per la ciutat. La personalitat pictòrica de Turner el va colpir especialment. Però el que més va agradar a Ricart d'aquestes visites són els retrats, precisament per ser uns *retrats tan anglesos*.

El viatge a Madrid el va fer en plena primavera. Durant el trajecte va contemplar, fascinat, el contrast que hi ha entre els pradells francesos i les planures castellanès. Abans de visitar el Prado va anar a El Escorial: el *xoc* va ser imponent. Anava tot sol, i la sensació d'ofec que li van produir aquelles pedres va ser monumental. Ricart encara tenia al cap les atmosferes versallesques que havia respirat. En un moment donat, fins li va semblar que el rostre adust de Felip II, l'observava... Les visites al Prado li van ocupar molts matins, però triava les peces que volia veure amb profunditat d'entre l'amuntegament de quadres.

La Setmana Santa de 1922 la va passar a Sevilla, on residia el seu germà de feia un any. Allà va conèixer el músic Manuel de Falla, a qui va dibuixar. De Sevilla, en els seus apunts en destaca la particularitat –ell en diu *pintoresquisme*– de la seva gent i l'excés de llum. De manera que buscava l'estretor i recolliment dels seus carrerons, molt més acollidors en els seus claroscurs. En les seves *Memòries* parla profusament de les processons de Setmana Santa a les quals va assistir. I parla també de la Fira d'Abril com d'*una Festa Major*.

▼ Vida quotidiana a Vilanova w

Després de 1922 s'interrompen els viatges que tanquen el que podria considerar-se la seva època de formació (tot i que sempre la va entrellçar amb treballs d'investigació per una banda i professionals per l'altra). Enric Cristòfol Ricart, en els anys següents, entra ja de ple en una activitat del dia a dia, esperonada pels aires noucentistes que es respiraven i als quals es va afegir de grat des de Vilanova estant.

És a Vilanova, doncs, on rep les nombroses comandes per fer gravats i il·lustracions que envia, quan cal, a l'estranger. És a la seva ciutat que pinta incansablement, seguint el seu primigeni impuls. L'alta consideració que ja ha anat assolint, li permeten de "viure tranquil" (com escriu Ràfols en la seva biografia) a la gran casa familiar de la Rambla. Organitza metòdicament el seu temps, el pauta entre el treball, la pintura, les estones de lleure i les seves relacions. L'encís de la seva terra de naixença l'atrau com un imant.

▼ La guerra civil i les *Memòries* w

L'idil·li d'una vida assossegada, pigallada pels íntims entusiasmes que li procura la pràctica de l'art, la preparació de les exposicions, els encàrrecs, les tertúlies i les relacions estètiques i intel·lectuals amb els amics i companys de gremi, tot es veu brusquement interromput per la revolució i la guerra civil. *Amic Ràfols: jo tampoc no em puc avenir amb aquest estat de coses ... Em faig creus com les coses baixen de to. Els pocs homes que encara porten una espurna d'espiritualitat sembla que la vulguin deixar consumir per a no transmetre-la als de la vora (9-III-1936).*

En aquest ambient que tot ho va trastocar i que menava directament a la depressió que fàcilment l'hauria atacat, essent sensible com era, Ricart comença a escriure, potser per salvar-se'n, les seves *Memòries*. Hi rememora el que ja seria per sempre més el seu Paradís perdut. En l'apèndix, diu: *Començades aquestes notes recordatòries en plena guerra civil (hivern del 37) no hi esmento cap fet relatiu a l'etapa històrica ... Vaig escriure aquests records perquè m'era una distracció necessària per alliberar el meu pensament de la feixuga obsessió que era viure uns dies monòtons, feixucs i de color de "catxumbo".*

Salvant totes les distàncies de caire temporal, geogràfic i cultural, és oportú recordar sentiments semblants descrits pel premi Nobel d'aquest 2002, l'hongarès d'arrel jueva Imre Kertész, en la seva infausta estada en els camps de concentració d'Auschwitz i Buchenwald. L'escriptor compara l'infern amb el temps que no passa, que es buida, que embruteix, que aliena. Per això cal omplir-lo "amb l'ordre temporal de les coses".

v Represa i reclusió definitiva a Vilanova w

La seva activitat quotidiana enmig del desastre (durant un temps, va haver de conviure a casa seva amb refugiats d'altres zones ja ocupades per Franco, amb els trasbals que això devia suposar per a la seva intimitat, tan gelosament guardada), no es va interrompre mai, tot i els entrebancs per surar del desànim que li causaven no només els esdeveniments traumàtics, sinó l'esfondrament de tota una concepció del món a la qual ell s'havia adherit. *M'agrada veure com els meus amics no afluixen on a mi em costa tant de reaccionar* (5-X-1938).

Aquesta activitat més o menys intermitent (tot el que les possibilitats reals en ple drama bèl·lic li havien procurat), va ser represa amb més normalitat després de la guerra, tot i les dificultats per trobar estris tan imprescindibles per al seu treball com ara són teles, fustes o papers. En aquest moment, Ricart té ja quaranta-sis anys i es troba "nel mezzo del camin", si ens atenem al vers del Dant.

En la primera carta que envia a Ràfols (després d'un parèntesi que devia ser inevitable), Ricart s'expressa en aquests termes: *Per què no intentes escriure'm com sempre, responent aquesta carta passi el que passi?* (24-IV-1939). Es referia a la prohibició del català i a la censura, ja que les postals que també s'intercanviaven, a partir d'ara apareixeran totes escrites en un castellà forçat (i per tant menys íntim) i timbrades amb el segell de la censura oficial. Aquesta atmosfera repressiva devia calar fons en l'ànim catalanista de Ricart. Que acaba per recloure's de manera absoluta i definitiva a la seva Vilanova natal, que almenys li donava la mica d'escalf i de seguretat que necessitava per sobreviure en un món que cada vegada seria menys el seu. L'ordre que es respirava arreu (cada dia que passava s'aniria veient més clar) era d'una altra casta: era un ordre d'arrel militar i totalitari que no tenia res a veure amb l'ordre natural que governa totes les coses i al qual ell s'havia donat.

v Ricart i d'Ors w

Vaig escriure a l'autor de la Ben Plantada explicant-li "el que i el cuando" i oferint-li els meus serveis: m'ha respost agraint-me la salutació i em diu que "tal vez pronto necesitaremos de su arte". (24-IV-1939). La relació, més o menys sovintejada, amb el pater del noucentisme, ara es reprèn amb el reconvertit factòtum cultural del primer franquisme. Relació que ja no s'interrompia, ja que ben aviat d'Ors recalcaria a Vilanova, on finalment moriria el setembre de 1954.

M'he entrevistat amb Don Eugenio el qual va cridar-me per a lligar uns quants caps per a l'edició que es prepara d' "Epos de los destinos". (3-IV-1941). En una altra carta a Ràfols (15-IX-1943) escriu: *Passo moltes estones amb Don Eugenio a cal Peixerot. Deu fer una quinzena que és aquí i diu que hi treballa*

tant de gust. El diumenge passat va venir a veure'm amb una gentada ... (entre els quals, Ridruejo, Rosario de Velasco, Gustau Gili).

De la mà d'Eugeni d'Ors, participa en exposicions col·lectives. I essent aquest Director General de Belles Arts, el crida per formar part de la comissió que haurà de reorganitzar l'Escola de Llotja. El novembre de 1939 Ricart es nomenat professor de dibuix i composició a l'Escola Massana. Però va acabar rebutjant el càrrec perquè la retribució era molt baixa.

Enric Cristòfol Ricart va formar part de la cèlebre Acadèmia del Far de Sant Cristòfol (fundada el 10 de setembre de 1946), les activitats de la qual tenien lloc a l'acròpolis que constituïa aquella ermita i que Eugeni d'Ors habitava tots els estius, damunt la platja del Far. Els membres més joves (dels més vells en destaquen el Dr. Sarró, Anna Maria de Saavedra, el professor Vallribera, Frederic Marès, Ricart, etc.) en van ser el malaguanyat Juan Eduardo Cirlot, Oriol Bohigas i Joan Perucho, que encara en guarden memòria. Hi ha un llibret que ens dóna notícia dels seus avatars: *Eugenio d'Ors en su ermita de San Cristóbal*, l'autor del qual és el vilanoví Nicolau Barquet, un fervent admirador del Mestre.

v Ricart i el pintor Mir w

D'ençà del casament de Joaquim Mir amb la vilanovina Maria Estalella l'any 1921, a partir de 1922 els dos artistes es freqüentaran i es faran molt amics, tot i les aparents diferències que d'entrada haurien pogut semblar insalvables (Mir més recordava el bon salvatge una mica descordat –li agradava escandalitzar i sempre anava tacat- i Ricart en canvi era exactament tot el contrari: un dandi polidíssim).

En les *Memòries* hi ha uns quants capítols reservats a sucoses anècdotes sobre el pintor, que mai no volia perdre cap partida de pòquer i a qui Ricart sempre havia de deixar guanyar. Però en el darrer escrit d'aquest anecdotari, hi destaca la pena que li va causar la mort de l'amic (ocorreguda el 27 d'abril de 1940). Hom diu que com a conseqüència directa d'haver estat denunciat (males llengües n'hi ha a tot arreu i enveja també) i empresonat cinc dies a Vilanova mateix, pel fet d'haver comprat obres d'art, a preu molt avantatjós, durant la guerra civil. Fet que *li fou un xoc enorme*, al pobre Mir, que en el fons era com un nen gran.

v Ricart i Ràfols: més que una correspondència w

Els lligams que ja d'infants van establir aquests dos amics, va perpetuar-se en l'edat adulta, reforçats per una dilatada correspondència que va interrompre's en ben poques ocasions (es va iniciar l'any 1915 i només va quedar truncada definitivament el 1960, amb la prematura mort de Ricart). Aquesta comunió de les ànimes (compartien estètiques, espiritualitat, cultura, afeccions i visions del

món semblants), van fer que Enric Cristòfol Ricart trobés en el seu confrare un braç on recolzar les seves inquietuds i la seva afectivitat. Això explicaria el gran desconcert que va patir quan en plena guerra civil Ràfols li anuncia el seu casament: *A les darreries de gener d'aquest any (1938) vaig rebre quatre ratlles de Ràfols en què m'anunciava que estava enamorat i que per Pasqua pensava casar-se. Em va venir tan de nou que vaig esperar a felicitar-lo més de quinze dies perquè volia assegurar-me per notícies posteriors que, efectivament, era un enamorament "arrelat". Vingué personalment a Vilanova a repetir-m'ho.*

En el moment de la sorprenent notícia, Ràfols ja tenia quaranta-nou anys i potser ningú no esperava un gir tan espectacular en la seva vida. Ricart va quedar literalment commòs i no va saber com reaccionar davant l'esdeveniment (potser tement, en el seu fur intern, que l'amic de l'ànima se n'allunyaria). Tot i havent-lo convidat a fer de padrí de la cerimònia clandestina –la parella es va casar el dia de Sant Jordi a casa seva–, Ricart no hi va acudir. En una carta posterior li demana excuses per no haver sabut estar a l'alçada. En les *Memòries* recull aquest sentiment: *Estava tan decaigut i esverat que no podia apropar-me a l'estació del poble ni pensar en una curta estada a Barcelona sense una gran esgarrifança. Amb tot el sentiment, vaig haver de posar quatre ratlles al meu fraternal amic, dir-li que em sentia malalt, que la "neura" em vencia i no sabia com reaccionar.*

Les pors es van anar esvaint en comprovar que l'amic ho continuava sent, sense la trencadissa o distanciament que temia. En les cartes que posteriorment es dirigeixen, però, en algun moment hi traspua una densa atmosfera de solitud. Així, un dia trobant-se malalt, li escriu: *He passat uns dies terribles de dolors i febre i sobretot de desolació. Això de no poder-se esbravar planyent-se o xisclant una mica és tristíssim. Tu no saps què és això i desitjo que et duri per sempre més això de tenir consol moral i material a casa teva mateix. (3-IX-1939).*

Josep F. Ràfols, arquitecte i reconegut historiador de l'art (entre d'altres d'importants i referencials, s'ha d'esmentar que va escriure el primer llibre sobre el llavors controvertit Gaudí), va ser el primer biògraf d'Enric Cristòfol Ricart. I amb les dades proporcionades directament pel seu amic, va començar a redactar, l'any 1941, *E.C. Ricart*, un llibre que malauradament va restar inèdit fins a l'any 1981. Quaranta anys després havia de ser rescatat de l'oblit gràcies a la iniciativa de la gent d'El Cep i la Nansa edicions, en la seva primera època. En el volum s'inclou un estudi sobre la figura i l'obra de Ricart, que signa Francesc X. Puig Rovira.

Tota la feinada feta per Ràfols, queda ben palesa en moltes de les cartes que s'adreçaran durant tot aquest temps: *No oblidis de remarcar les dues activitats que omplen especialment la meva vida: la pintura i el gravat (19-I-1942).* I més tard, lamentant-se mútuament de la tardança a publicar-se el treball: *Per què creus que n'hi ha per anys de que surti el nostre llibre? (25-IV-1942).*

v Una mort prematura w

En el últims quinze anys veiem Ricart instal·lat en una certa placidesa. Va ser ell mateix qui va voler allunyar-se de les picabaralles i de les capelletes habituals, així com de les estètiques "innovadores" que ja no tenien res a veure amb la seva visió de l'art: *Vaig fent, gràcies a Déu, de casa estant sense haver de donar públiques explicacions a un públic que no m'interessa gens ni mica* (16-X-1942).

La seva biografia sembla que vagi alentint-se a mesura que passa el temps. Participa cordialment, això sí, de la vida col·lectiva de Vilanova sempre que se'l demana. I a Barcelona només hi va en les comptades ocasions que li convé, com quan participa en alguna exposició col·lectiva. A Vilanova continua rebent els encàrrecs que executa amb la seva proverbial diligència i mestria. I en les seves hores de lleure, acudeix a les tertúlies, visita els amics, participa en audicions particulars de música, i cap al tard, després de la feina estira les cames i passeja per la Rambla, fa mots encreuats, classifica la seva col·lecció de targetes o es tira les cartes al solitari, com refereix Oriol Pi de Cabanyes. En aquesta atmosfera d'ordre circular que ell mateix s'havia establert i que li pautava el temps, molts dies de festa, a la tarda, escriu a l'amic Ràfols: *Aprofito aquesta tarda de diumenge...* (13-IV-1947). En aquest àmbit íntim i confortable de comunicació, continua esplaiant-se amb l'amic de sempre, parlant dels temes recurrents que sempre els han agermanat: (...) *xerrar de Leon Bloy i de Picasso, ací i allà on les trifulques de la vida ens han portat.* (19-I-1942)

Enric Cristòfol Ricart va morir el dia 11 de març de 1960, discretament com havia viscut, dos dies després d'una operació de ronyó fallida. En aquell moment només tenia seixanta-set anys.

v Homenatges i exposicions pòstumes w

Tot i els purgatoris ja reconeguts que sembla que han de passar molts creadors, la trajectòria artística de Ricart va estar per massa temps injustament oblidada. I encara ara no es pot pas dir que se l'hagi valorat en la seva justa mesura. A poc a poc, però, la seva figura es va engrandint, es va resituant. La policromia i versatilitat de la seva biografia, sobretot el tram que correspon al temps d'abans de la guerra que li parteix la vida pel mig, donen prou material, no només per als estudis que ja s'han fet de la seva obra –amb les seves publicacions respectives com queda registrat en la seva cada vegada més nodrida bibliografia– sinó per la rellevància d'un personatge que del seu contacte amb les avantguardes va evolucionar cap al noucentisme. Una figura que com sabem va conèixer i freqüentar el bo i millor de la seva generació i les precedents. Entre molts d'altres, es poden citar: Picasso, Miró, Pla, d'Ors, Torres-Garcia, Junoy, Mercader, Sunyer, Manolo Hugué, Togores, Mir... Les

seves acolorides anotacions al respecte, ampliades, donen per a una novel·la de l'art i de la cultura de la primera meitat del segle XX.

El novembre de l'any 1993 es va celebrar el centenari del seu naixement. Amb tota solemnitat, a la seva Vilanova natal se li va organitzar una exposició comissariada per la crítica d'art Maria Lluïsa Borràs. Va tenir lloc a la Biblioteca Museu Balaguer. Allà es va poder apreciar en tot el seu conjunt la seva obra com a pintor, dibuixant i gravador. Era un fris prou ampli, representatiu i documentat com per fer-se cabal de la seva petja indiscutible en el món de l'art català contemporani. D'aquella efemèride, necessària, en queda un catàleg que aplega l'obra exposada.

L'any 1995 (després de nombroses vicissituds), finalment es van publicar les *Memòries* d'Enric-Cristòfol Ricart a instàncies del seu nebot-nét Oriol Pi de Cabanyes. Va tenir cura de l'edició, l'historiador d'art Ricard Mas Peinado. Les abundants anotacions resulten utilíssimes per acabar de situar el personatge en el context de l'art del segle XX.

v Vida i obra: una relació de simetria w

Quan no hi ha una clara esquizofrènia –més comú del que hom pugui pensar, tant en l'àmbit personal com en la pràctica de l'art-, la vida i l'obra d'un artista apareixen equilibrades en una relació de simetria. I de la mateixa manera que en el camp de l'escriptura podem parlar de l'equivalència entre la "narrativa contada" i la "narrativa viscuda" (la ratlla és molt prima, quan hi és), es pot afirmar que l'obra d'art és el resultat d'un determinat temperament, ja que el caràcter (amb el qual se l'acostuma a confondre) és el destí.

El temperament de Ricart, temperat per la seva voluntat de domesticar-lo, ofereix unes característiques que poden rastrejar-se en la seva obra, per més que ens aparegui diversificada en la pintura, el dibuix, el gravat o l'escriptura. Hi ha uns trets comuns que es distingeixen ja en un primer cop d'ull: l'ordre, la pulcritud, harmonia en la composició (amb una certa tendència a no deixar gaires espais buits, no fos cas que l'atrapés l'"horror vacui"), la transparència, l'oferir un discurs "mut", perceptible només per aquells que saben apreciar el joc, la paradoxa o el moviment de la quietud, la precisió en el dibuix, en el gravat, l'atenció als detalls, la preparació minuciosa de qualsevol treball que emprengué... Tots aquests trets, els mateixos, podrien apuntar-se a la llista de les seves característiques temperamentals, i que apareixen també en el traç de la seva lletra (sempre en equilibrada i pauta progressiva cap a la dreta, és a dir: cap a la zona de l'acció i que equivaldria a l'enorme capacitat de treball que va exercir). En el dibuix de la seva cal·ligrafia, en la distribució sobre el paper dels seus escrits, s'hi veu sobrietat, discreció, elegància amb refinament, contenció, humor britànic, obsessió per la perfecció, cultura, civilitat, equilibri entre el que és d'ordre material i el que és d'ordre espiritual, gairebé en perfecta simbiosi.

Però hi ha més. Aquesta és la part visible, la punta de l'iceberg. Perquè observant la signatura de Ricart (que expressa, més que el text, la realitat del jo interior), ens trobem amb uns grafismes bastant oberts, amb volutes on cap un gavadal d'imaginació que em temo que no va deixar anar prou, potser per por de no saber-la dominar, gravideses insospitades d'afectivitat i emotivitat que va introvertir, sinuositats que visiten el món dels somnis, preponderància dels sentiments per sobre de la raó, encara que la seva conducta indiqués tot el contrari.

Enric Cristòfol Ricart era un ésser extraordinàriament sensible a qui la vida li hauria fet més mal si no se n'hagués protegit. El seu instint de supervivència (a desgrat dels quadres depressius que l'haurien encerclat si no hi hagués posat murs de contenció), el va menar a no deixar anar mai les regnes, a controlar un cavall que se li hauria desbocat. El Ricart que coneixem era el que va voler ser i la seva obra, mesurada, n'és la conseqüència. La genialitat –que potser tenia– l'espantava perquè no poques vegades es presenta amb una cara dislocada, estrafeta. Potser no se sentia prou fort per deixar anar el seu cabal. De manera que la seva obra va instal·lar-se en una excel·lència discreta que no el traspalsés. Tenia por de patir? La mateixa por que de gaudir. No s'ho va permetre. Les raons d'aquesta tria, legítima, són individuals, íntimes, respectables, estimables. Ell, a través de la seva vida i de la seva obra, sembla que ens vulgui dir: Això és el que sóc capaç de ser, amb consciència, amb lucidesa. No podem negar que va ser franc, honest.

SEGONA PART: L'OBRA

v Necessitat de la bellesa w

L'art (o la pràctica de l'art) comença en aquell punt en què viure sembla que no és prou per expressar la totalitat de la vida física i psíquica. L'home és part del Cosmos. I el Cosmos és bell en tant que és la manifestació sempre canviant de la vida en tant que pura energia, i, per tant, immaterial i sense límits. Així, quan un infant dibuixa, expressa no només un sentit estètic d'aquesta bellesa: s'expressa a ell mateix, anímicament i

espiritualment, a través de la Bellesa. De manera que no només hi ha una intuïció de la bellesa sinó que podem "viure" la Bellesa. I creant, o fent art, exterioritzem aquesta vivència de la Bellesa, l'energia vital que ens sobrepassa, que ens transcendeix. Vet aquí el perquè de la necessitat –com de l'aire que respirem- que senten algunes persones per realitzar-la i moltes persones per contemplar-la, com qui s'extasia davant les diverses coloracions d'una fascinant posta de sol o com qui resa una pregària al seu Déu. La utilitat de l'art –tant per a qui el fa com per a qui el contempla- ve d'aquesta necessitat imperiosa de connectar-nos, mitjançant l'emoció que provoca la Bellesa, amb l'energia del Cosmos, la nostra matèria immaterial primera.

L'infant Enric-Cristòfol Ricart, ben aviat va experimentar la necessitat de fer-se una ànima sensible –més del que ja la hi tenia- a aquesta Bellesa. El fat li va ser propici: el va dotar de les qualitats necessàries per accedir-hi. És clar que no sense esforç, estudi, treball, mètode, perseverança i disciplina, les eines imprescindibles per a la realització de qualsevol obra que busqui instal·lar-se en el sempre difícil camí de l'excel·lència. Les virtuts de naturalesa artística de Ricart es basaven en la seva destresa en el dibuix, sobretot, i després en la pulcritud d'execució d'unes tècniques pictòriques notables. En el cas del gravat, les seves mans artesanes van arribar a un nivell de perfecció artística remarcable. La qual cosa fa que, encara avui en dia, en nom de Ricart estigui al capdamunt de la piràmide en el conreu artístic de la xilografia.

Però a les virtuts artístiques, cal afegir-hi de seguida les virtuts morals i intel·lectuals que fan que l'obra d'Enric Cristòfol Ricart tingui l'empremta elegant i proporcionada a mesura humana que té. Com els antics renaixentistes, Ricart devia creure que l'artista havia de ser també un humanista. I com a noucentista, devia veure en l'art un deure moral i ètic, una expressió de la "bellesa" de l'ànima. I així és com tot al llarg de la seva vida mai no va deixar de cultivar-se en les diverses disciplines que li eixamplaven horitzons. Va ser un home que llegia i que assimilava el que llegia. Ho sabem

ara, a través dels comentaris dels llibres que els dos amics vilanovins, Ràfols i Ricart, es feien en la seva dilatada correspondència. Va ser un home que conversava més aviat escoltant, intuïnt l'eficàcia de la dita del savi que diu que no hi ha res més desvergonyat que la veu de la ignorància. La discreció i la mesura eren l'actitud habitual en societat d'un home que per dins era pura energia que cremava, però que sempre va tendir a controlar, ja que devia sentir en el seu interior que si pujava a lloms d'aquell tigre potser li resultaria difícil baixar-ne ... En l'àmbit d'interessos artístics, va viatjar molt (sobretot, per l'època), va visitar museus i exposicions (sempre extraïent-ne conclusions i creant-se una opinió contrastada) i va tenir amistat no només amb els seus contemporanis generacionals, sinó també amb artistes consagrats, ja que com aconsellen els mestres, hom sempre n'aprèn alguna cosa, dels contactes amb els grans o la gent il·lustrada. Va ser un home de talent que va saber donar a llum (no sense els tràmits del part) sobre el seu plànol vital, un plànol artístic que li eixamplava els límits, que els transcendia.

▼ Ricart i el noucentisme w

El noucentisme, a més de ser un moviment cultural i artístic que es contraposava clarament a l'exuberant i arrauxat modernisme, constituïa una atmosfera, en la qual, per tarannà, Ricart va participar íntimament. Tendia a la serenitat i placidesa que traspua el món clàssic.

Al voltant de la primera dècada del segle XX, uns nous aires van irrompre en l'ambient de la cultura catalana. L'artífex intel·lectual d'aquest nou corrent cultural i estètic era Eugeni d'Ors, que des dels seus postulats filosòfics promovia valors contraris als del modernisme precedent. Els nous dictats s'inclinaven més aviat cap a l'ordre, la claredat, la mesura o harmonia, el seny, la civilitat, l'esforç.

Enric Cristòfol Ricart, que en una primera època de la seva joventut havia festejat amb l'avantguarda artística, aviat es decantarà pel noucentisme, del qual esdevindrà no només una figura cabdal sinó una figura arquetípica. *Vaig creient cada dia més en això del Renaixement català que comença amb una empenta que si no se li acaba la corda anirà qui sap on.* (París, finals de març de 1920).

Sensible, doncs, a un sistema de creences que situaven l'estètica artística i cultural dins els valors inalterables –i per tant més conservadors- de la mediterraneïtat més refinada i més clàssica –amb Grècia i Itàlia com a teló de fons-, Ricart modela en ell mateix l'estil de la nova proposta i se'n fa un destacadíssim representant. Això era perfectament coherent amb la seva tendència a controlar els excessos, a respectar la jerarquia espiritual que situa uns valors per damunt dels altres, a apreciar la quotidianitat susceptible d'esdevenir sublim i a reconèixer l'ordre implícit en totes les relacions, ja siguin aquestes de signe mental, afectiu, humà o artístic.

Aquests trets que Ricart i els noucentistes preconitzaven i que anaven a la recerca de l'excel·lència personal que havien d'impregnar, com una taca d'oli, tota la col·lectivitat, fent de Catalunya un país culte i civilitzat i privilegiant el gust per l'obra ben feta, van topar amb la barbàrie de la guerra civil, que va estroncar definitivament el seu ideal de vida i el seu objectiu en el terreny de la cultura i de l'art.

Tot i la davallada i el llarg parèntesi d'inanició cultural, Ricart continuarà fidel a aquests principis (la xaroneria i les estridències l'horroritzaven). Si bé aquesta adhesió al bon gust, a la moderació i a un cert discurs intern en la creació artística, li costaran la marginació que sens dubte ha patit la valoració conjunta de la seva obra, tan contraposada als valors mercantilistes, buits de contingut i esnobs que després majoritàriament s'aniran imposant. *Sé que es fan tantes exposicions ... Aquesta mena d'estraperlo artístic acabarà com el Rosari de l'Aurora. Crisis de pintura i crisis d'artistes. On és l'artista inquiet i personalment ple d'interès?* (15-IV-1942).

▼ El dibuixant w

Hi tenia una traça fabulosa: Ricart va dominar sempre l'art del dibuix, ja fos a llapis o a ploma. La seva retina prodigiosa copsava amb polidesa l'encontorn de les coses, els seus perfils, i ens els va servir sempre amb escrupulosa netedat. Als primers passos fets a l'Acadèmia Galí, Ricart hi va sumar la precisió iniciada a Florència, intensificada a la parisina La Grand Chaumière i ampliada amb els apunts que feia del natural quan era a Vilanova, captant els seus paisatges, masies i habitants. Gran dibuixant, doncs, un dibuixant completíssim, versàtil, sintètic –això tan difícil d'aconseguir plàsticament-, va iniciar-se professionalment ja al 1915 en il·lustrar un volum de faules publicat per l'Editorial Muntanyola.

En l'àmbit purament artístic, d'investigació, l'atreien especialment els tipus humans, afecció que li venia de la seva constant observació de la realitat. Així, dibuixava l'ambient del carrer i els vianants fins i tot des del balcó de casa seva. Se sap també que tenia una gran predilecció pels espectacles de circ. I abunden entre els seus dibuixos –que algunes vegades acoloria amb aquarel·les- retrats de trapezistes, pallassos, músics o domadors. Ell, que s'havia procurat una vida tan metòdica i ordenada que li donava seguretat, devia sentir-se fascinat per aquelles *troupes* ambulants que vivien, amb tanta ingravidesa, gairebé a la intempèrie.

En l'àmbit professional, la seva mà pel dibuix li va ser utilíssima, ja que sempre va anar rebent encàrrecs de revistes i d'editorials. La seva precisió en les formes –conseqüència del seu esforç per la netedat mental- i la seva pruija noucentista per fer "la feina ben feta" (acostumava a documentar-se bé abans d'emprendre una comanda de treball), el feia hàbil per transmetre l'harmonia de les proporcions, que ell sentia com a vehicles de la Bellesa (l'equivalent a la Bondat, segons els romàntics).

v El pintor w

Enric Cristòfol Ricart volia ser eminentment i essencialment pintor. La seva pintura deu molt a la seva habilitat pel dibuix. Sempre perfilats, els objectes que graviten en les seves teles, es mostren interiorment amb pinzellada subtil. De manera que la majoria dels seus olis tenen aparença d'aquarel·la per la seva transparència (sobretot en alguns paisatges i les seves famoses *natures mortes*). Repetim que els seus models eren Botticelli, Fra Angelico, el Giotto, extraordinaris mags, com ell, de la llum. En el cas de Ricart, una llum blavissa, la pròpia de les nostres contrades vilanovines i que ell va saber captar magistralment. Una llum blava que coincideix amb la llum més comú que presideix això que en termes místics s'anomenen "visions". Hi ha un llibre magnífic, que aporta molta informació sobre aquest fenomen interior i que és obra de l'estudiós de la mística europea, l'alemany Alois M. Haas, que es titula precisament "Visió en blau". Aquesta llum blava, segons reporta Haas, és l'equivalent a la idea de celístia (d'aquí ve celestial). En les visions profètiques o de revelació, a vegades apareix en forma de pedres precioses com ara el safir. El blau de Vilanova correspon a l'aiguamarina.

Tots els esforços formatius (acadèmics, viatges, visites als museus, lectures i fins i tot, tertúlies) estaven encaminats a desplegar amb fermesa la seva vocació de pintor. En la seva joventut, va formar part activa de l'*Escola de Vilanova* i després de l'*Agrupació Courbet*, la qual cosa el feia sentir integrant d'una atmosfera artística que anava més enllà de la seva progressió individual.

La seva pintura es desenvolupa en diverses fases en el seu camí cap a la maduresa. Als inicis, es deutora dels seus passos per l'Acadèmia Galí, l'anàlisi dels volums i formes del cubisme i la precisió formal i sobrietat cromàtica influïda per l'estudi dels italians del quatre-cents, sobretot Botticelli, Giotto i Fra Angelico, com s'ha dit. Després va seguir una tendència *fauve*, i s'evidencia més experimental, lluminosa i colorista a la manera de Cézanne. Cap al 1928 s'inicia preferentment en el conreu de les *natures mortes*, pràctica que el captivarà per damunt de la pintura dels paisatges, que sempre li van interessar més com a vivència que no pas com a art. En les *natures mortes*, Ricart hi veia la serena *quietud de les coses* (apreciació de J.F. Ràfols, que encertadament també recull Maria Rosa Planas en el seu magnífic i extens treball sobre Ricart com a gravador del noucentisme).

En efecte: la vida interior que les coses traspuen en el seu estar buddhic al món, dialoga directament amb el flux de vida interior del propi artista, que volia aquietar la velocitat i superposicions del pensament, que tant trasbalsaven la seva afuada sensibilitat. La seva voluntat de precisió en les formes, doncs, devien constituir per a Ricart "uns agafadors" per no desfermar-se. Així com el fet de pintar la *quietud de les coses* devia assaujar la feresa dels impulsos interiors, que temia no saber com controlar, tot i que se'n sortia admirablement. Això es desprèn de les pròpies paraules, escrites a l'amic de sempre, Ràfols, més o menys per aquesta època, el desembre de 1928: *Jo,*

però, defenso a Monpou (l'autor de la mística i sanjoaniana "Música callada") perquè em defenso a mi mateix. Vull dir que em sembla que som dos temperaments d'un mateix patró, d'un tarannà impulsiu ... Que caldrà amorosir per no sobreixir-se, cosa que l'hauria incomodat.

En la seva paleta (sostinguda per la seva habilitat amb el dibuix), s'evidencia la seva tendència a equilibrar intel·lecte i sensibilitat, llum i ombres, forma i fons, però sempre amb el saldo a favor del seny sobre la rauxa. Era la seva personalíssima elecció. Però aquesta tria a favor de la mesura, fa que alguns crítics de l'època no entenguessin amb profunditat la seva obra pictòrica i escrivissin coses tan absurdes com ara aquesta: *Ricart, dintre de la perfecció del seu ofici, no diu res de nou. Com sempre, les seves teles posseeixen una mansa manera de pensar i un desig preconcebut d'intranscendència* (E.F. Gual, "Mirador", 1934). Quin error, confondre capteniment, volgut desapassionament de les coses per deixar-ne transparentar la totalitat de la llum, amb intranscendència! Si alguna cosa era Enric-Cristòfol Ricart és, precisament, transcendent, ja que mirava de no entorpir el pas de l'esperit en la densitat de la matèria, deixant transparentar sempre la llum que il·lumina i vivifica els objectes. En contrapartida a l'anterior comentari, l'any 1922, Eugeni d'Ors ja havia considerat Enric Cristòfol Ricart com a "una figura destacada entre la mitja dotzena d'artistes més distingits de l'art contemporani".

Ricart va fer sis exposicions individuals i va participar en nombroses exposicions col·lectives. Quan ja era un xilògraf de renom internacional, la qual cosa el situava en primera línia de la seva especialitat, Ricart mai no va deixar de pintar. Ho feia per al seu propi plaer, per seguir amb la seva vocació primigènia. I perquè amb la pintura també estava dibuixant, per al futur, un retrat més complet dels moviments i avatars de la seva ànima sensible.

v Altres realitzacions artístiques w

Altres realitzacions artístiques amplifiquen l'activitat creadora d'Enric-Cristòfol Ricart. Gràcies al seu pas per l'Escola d'Art, adquireix amplis coneixements dels Bells Oficis: arts gràfiques, vidrieres, estampats, mosaics, esgrafiats, murals, etc. Entre altres raons, perquè l'aprenentatge d'aquestes disciplines s'adeia amb l'esperit noucentista imperant, que havia de "civilitzar", en la mesura del possible, qualsevol aspecte de la vida quotidiana, tot "embellint-la". És a dir: enaltint-la, comunicant-la amb el "transcendent", amb el Cosmos. Enric Cristòfol Ricart s'hi havia apuntat de cor, a aquest ideal de convivència entre cultura, natura i espiritualitat. Per aquesta raó, amb la guerra, i acabada la guerra, el noucentista que era es va neulir, amb els aires, sens dubte més grisos i més grollers, que van començar a respirar-se al seu voltant.

Home cívic i incapaç de negar-se a qualsevol sol·licitud de tipus cultural, va projectar vidrieres, esgrafiats, rellotges de sol, mosaics, models de tapisseria, ventalls pintats, senyeres, cartells, pergamins, dissenys de vestits, etc. Tot això sense comptar amb una quantitat ingent de dissenys gràfics, sobretot aplicats

al món de l'edició i de la impremta, els quals han d'incloure's en l'apartat de la seva activitat com a gravador al boix.

v L'escriptor w

Com a humanista i polifacètic creador, Ricart va extrapolar les seves aptituds en diverses disciplines artístiques. Una d'elles va ser el conreu de l'escriptura. Encara que segurament va ser més fruit de la necessitat de comunicar-se i de fixar les seves idees i sentiments per escrit que no pas del desig de convertir-se en un veritable escriptor. Però a la vista de la seva obra escrita, tot fa pensar que si s'ho hagués proposat, potser hauria pogut iniciar-se en una escriptura més literària. És a dir, privilegiant els textos de creació per sobre dels memorialístics.

L'activitat escriptural d'Enric Cristòfol Ricart és deutora de les moltes cartes que va escriure (sobretot al seu amic de l'ànima, J.F. Ràfols) i de la minuciosa anotació dels esdeveniments quotidians (amb les seves corresponents reflexions) en aquesta mena de *diari* ininterromput que són els quaderns *Kodak* (que es conserven en el llegat que els seus hereus van donar a la Biblioteca-Museu Balaguer). Al·ludint, sens dubte, a la idea d'instantànies, molt visuals, com correspon a un artista plàstic.

L'interès dels *Kodak* (que Ricart anomenava *llibre de la sinceritat*) és fonamental, ja que la seva obra més acabada, les seves *Memòries* (les excel·lents pàgines escrites en l'època fosca i tràgica de la guerra civil), beu directament d'aquelles fonts. Molt del que sabem de la seva biografia, de la seva estètica i del seu pensament, procedeix d'aquest cabal descriptiu, impressionista i reflexiu. Tot i que és llegint la seva correspondència amb Ràfols on trobem el Ricart més íntim, el més despullat, tot el que el seu pudorós autor es va permetre en honor a l'amistat.

L'estil dels seus escrits és directe i elegant. I mostra un ampli domini del català, que esquitxa amb expressions tant de color local -és a dir, de matriu genuïnament vilanovina- com incorpora al discurs mots francesos o italians, patrimoni adquirit en els seus viatges i en les lectures en aquestes llengües romàniques. Les seves idees són expressades amb la mateixa contundència i claredat amb què executava els seus dibuixos. També pot observar-se una gran precisió en la construcció de les frases, així com la voluntat expressa de trobar la paraula justa, que va sempre acompanyada d'una adjectivació adequada, estilitzada, sense enfarfec. Un toc volgudament distanciat (a vegades una fina ironia d'arrel anglesa que el protegeix) envernissa una dicció equilibrada entre el que sent, el que pensa i el que vol comunicar.

Aquesta activitat de tipus més intel·lectual (ja s'ha dit que era un home de vasta cultura) la va estendre a la redacció d'alguns articles remarcables, publicats sobretot en àmbits locals. I fruit de la seva curiositat estètico-literària, és la traducció del francès d'uns subtilíssims "haikús" (poemes de tres versos,

molt sintètics, de signe visual i impressionista i tradicionals en la literatura japonesa), que per paral·lelisme amb la seva pròpia sensibilitat per les coses essencials, el devien fascinar. Respecte de la poesia, sembla que Ricart va assajar d'escriure algun poema, que no devia ser gaire reeixit, ja que va provocar un petit desacord amb el seu primer biògraf, l'amic J.F. Ràfols, que per rigor no va voler incloure'n cap en el seu text. *Vols dir que no has donat massa una importància excessiva a aquest petit afer de la diem-ne Poesia? Si em feia una certa gràcia, era precisament perquè la creia imperfecta de cap a peus el que feia, potser, que quedés espontània ...* (25-IV-1942).

Va col·laborar també en diverses revistes on expressava les seves opinions, artístiques sobretot. Podria afirmar-se, a la llum del traç precís que presenten els seus escrits (com aprecia l'estudiós Francesc X. Puig Rovira), que hauria estat també un bon crític d'art. Com ho va ser, a la seva particularíssima manera, Eugeni d'Ors. La seva sensibilitat i intel·ligència li hauria permès d'apuntar (més enllà de les agudes reflexions personals que li coneixem), cànons estètics que ara ens serien molt útils a l'hora de valorar la trajectòria entre classicisme i modernitat –a vegades entesa fragmentàriament i de manera confusa- de la primera meitat del segle XX.

v Ricart col·leccionista w

Aquesta faceta, que no és artística, però que podria incloure's en la sensibilitat per aplegar objectes no exempts d'una certa bellesa aplicada a artefactes en aparença insignificants, va dur un jove Enric Cristòfol Ricart a col·leccionar targetes postals. L'observació de les postals convida als viatges mentals. I això, en un artista, és fonamental, ja que desenvolupa i acoloreix la imaginació. De les postals havia passat a recollir -passant-hi força temps i ordenadament, com era la seva característica temperamental- estampes i gravats populars, que més d'hora que tard inspirarien no poques de les seves realitzacions xilogràfiques.

El camí iniciat amb les postals, estampes i gravats, va tenir la seva continuïtat amb una passió que li ocuparia moltes hores del seu lleure: el col·leccionisme de targetes de visita. L'afecció era tan gran que tothom n'hi enviava i recollia. Aquests intercanvis i donacions apareixen també en moltes de les cartes que Ricart i Ràfols s'enviaven: *No m'has aconseguit cap més tarjeta?* (8-XI-1942). *Gràcies per aquelles targetes. L'any passat vaig fer un balanç excel·lent: 1.019 targetes entrades, exactament* (21-I-1945).

El responsable d'aquesta a vegades obsessiva afecció, va ser Miquel Utrillo, que en tenia una pila al calaix (a la seva casa de Sitges, on avui hi ha la Biblioteca Santiago Rusiñol). Ricart, que en tenia unes poques que havia anat guardant per la seva *antigor o fantasia*, de cop en rep unes dues-centes de les seves mans. Quan va morir n'havia aplegat més de catorze mil, aviat és dit. En una primera instància, aquestes targetes de visita van anar a parar al monestir de Poblet. Ara són encapsades a la Biblioteca-Museu Balaguer.

Va tenir una veritable mania per recollir-ne. La seva col·lecció devia ser la més completa, exòtica, divertida i original de la seva època. Moltes anècdotes acompanyen la seva adquisició, i això l'ocupava i el distreia. Mirant una targeta, aleshores, hom podia imaginar-se l'individu que s'hi presentava... Ara Ricart potser hauria plegat, de col·leccionar-ne (llevat de l'atractiu que potser tenen les comercials i les institucionals). Perquè les targetes a títol personal cada vegada són més insulses, més impersonals, més adotzenades. Segurament, signes de la uniformització dels temps globals.

▼ Ricart i els mots encreuats w

Els mots encreuats van ser una activitat de signe lúdic i intel·lectual que Ricart va conrear amb gran entusiasme. Perquè Ricart no només feia mots encreuats (que resolia amb una certa facilitat, atesa l'extensió de la seva cultura) sinó que també li agradava d'inventar-ne i se sap que en va confeccionar un bon nombre en francès, llengua que dominava. Va desenvolupar, d'aquesta manera, una cara més de la seva polifacètica creativitat –ahora que el distreia– en una àrea en la qual el versàtil Tísner (l'escriptor i dibuixant Avel·lí Artís Gener) va demostrar una gran perícia i que avui en dia té un il·lustre continuador en l'imaginatiu escriptor Màrius Serra.

▼ Ricart i la papiroflèxia w

Una faceta més desconeguda de Ricart és la seva afecció per la papiroflèxia, que consisteix en la tècnica i realització d'objectes decoratius en paper plegat sense tallar, enganxar o afegir cap element. En aquest art del paper, eminentment artesanal, la destresa amb les mans es conjumina amb la imaginació tant com amb la memòria, que hi harmonitzen. La realització d'un ocell de paper (que Ricart devia fer amb els ulls tancats), demana concentració, memòria del passos a fer, habilitat amb les mans. La seva pràctica innocent el devia distreure. Fer una peça amb un paper cada vegada més petit o de diversa qualitat devia ser un repte... Ricart es va donar a la papiroflèxia potser perquè el treball fet amb les mans reconforta i aquieta l'esperit. *Ora et labora*, és la màxima de frares i ermitans. Contemplar i treballar... fent precisos i gràcils barquets de paper, solcant els mars del pensament.

▼ Excel·lent gravador al boix w

El nom d'Enric Cristòfol Ricart, en aquest àmbit del gravat, és una autoritat reconeguda. Per les meves vinculacions artístiques en aquest terreny, així ho vaig recollir en un article publicat a la revista *Exlibris* parlant d'aquesta especialitat dins el món del gravat en fusta, que va conrear deixant una vuitantena d'exemplars de la seva autoria. He estat testimoni en la meua assistència a diversos congressos internacionals d'exlibris, celebrats a diversos

llocs del món, que el nom de Ricart, tot i la vintena llarga d'anys que ja havien transcorregut d'ençà la seva mort quan jo hi concorria, encara es recordava amb admiració. Probablement, això era degut a la seva relació amb l'Associació de Exlibristas de Barcelona, creada a la ciutat comtal l'any 1951. Així els seus exlibris xilografats (que mantenen l'estil que el caracteritzava: la mediterraneïtat de les seves propostes estètiques, sempre equilibrant mites i quotidianitat) van recórrer camins i drecceres, procurant entusiasme tant als col·leccionistes de casa com als forans.

En el primer número de la revista *Exlibris* (publicació creada l'any 1989, al mateix temps que tenia lloc la fundació de l'Associació Catalana d'Exlibristes, de la qual és el portaveu), a la portada hi figura un dels exlibris a nom de la col·leccionista Pepita Pallé, ja que Ricart n'hi va gravar d'altres. Aquesta senyora, soltera, que ja tenia bastants anys quan la vaig conèixer, em parlava de l'artista sempre amb un punt d'emoció als ulls. Em referia amb tot detall alguna de les visites al taller de l'artista de Vilanova, em recordava les seves converses, s'esplaiava en el relat d'algun passeig vora mar. Un exemplar d'aquest exlibris va ser el primer de la meua modesta col·lecció: me'l va donar amb reverència, com qui dóna un tresor. Ho era. Ho és.

v Goigs, nadales, marques d'empresa, natalicis... w

Tots aquests gravats, que podríem anomenar de circumstàncies o impresos d'ocasió, nodreixen bona part de la producció xilogràfica en petit format que va sortir de les prodigioses mans de Ricart. La seva traça és inconfusible, per modest que fos l'encàrrec, perquè d'això es tractava, ja que com ell mateix deia en broma, col·loquialment, *s'ha de fer bullir l'olla*.

Molta d'aquesta seva feina diària podria comparar-se a la que en els nostres dies desenvolupa habitualment un dissenyador gràfic o un il·lustrador. Així la nòmina d'aquestes peces: targetes, nadales, exlibris, goigs, natalicis, recordatoris de comunió, participacions de casament o de bateig, felicitacions, minutes, marques de empresa, etcètera, és immensa i porta el seu segell de qualitat. Aquesta activitat, per quotidiana i intensa, queda reflectida en expressions com ara aquesta, en una carta a Ràfols (16-X-1942): *Treballo les meves deu horettes diàries. Pinto, i vaig fent gravats*.

L'activitat en el terreny dels goigs va quedar registrada i estudiada àmpliament en un interessantíssim volum publicat conjuntament pels Gogistes Tarragonins i l'Institut d'Estudis Penedesencs l'any 1999. Aquest treball, acuradíssim, el va dur a terme Joan Roig i Montserrat, mossèn de la vila prioratina d'Ulldemolins. Una reeixida llista de cinquanta peces gairebé sorprendria si no sabéssim del tarannà treballador de Ricart.

v Gravats decoratius w

També en podríem dir, perquè ho són de ple dret, "gravats d'artista", ja que el seu destí no era només ornamental sinó que era el de sumar-se, de manera col·lateral, a la concepció de la pintura que Ricart tenia i que va traslladar a la xilografia (un cop la xilografia havia deixat la seva pura funcionalitat en el camp de l'edició i de la impremta).

En aquests gravats d'artista s'observa el mateix ordre compositiu, tan genuí de l'obra ricartiana. S'observa la recerca d'una bellesa que va més enllà del que es veu a primer cop d'ull, es mostra la reposada figuració dels mites entrellaçats amb els elements de la vida quotidiana elevats a categoria, a símbol, com a fill electiu del noucentisme que era. El seu gust, la seva plasticitat, són refinades. I alhora que Ricart es desvia per oferir-nos el preciosisme dels plecs d'un vestit o els pètals exactes d'una flor, les plomes d'un ocell o les escates d'un peix, ens convida a participar del món ideal, harmònic, que vol reflectir: un món basat en el bon fer, en l'educació i el respecte, ja que totes les figures que poblen aquests gravats en cap moment no s'oposen entre elles sinó que sembla que es donin les mans. En efecte: sembla que tothom sigui al lloc que li pertoca, com obeint una raó, una veu oculta. Potser la mateixa veu interior que movia Enric Cristòfol Ricart a buscar l'excel·lència humana i artística en qualsevol tasca que emprengués.

En el seu treball de recerca, Rosa Maria Planas comptabilitza trenta-tres d'aquestes peces de gran format, un número de connotacions ben màgiques. Una breu ullada als títols: *Al·legoria de la música, Berenar al camp, Diana caçadora, Nedadora, Emmaús, Natura morta, Sant Joan, Sant Jordi, La sega, Sirenes, Veler, Verema ...* Colors, figures i paisatges, mites, personatges llegendaris i protagonistes de la quotidianitat, tot teixit en el filat precís que són les seves talles prodigioses, com donant-nos entenent que la vida que ell arrencava a la fusta és equivalent a la vida ignota que engendra les formes en la ment humana, en perfecta simbiosi.

v Llibres i publicacions w

En certa manera, les joies de la corona. Perquè, ¿qui no s'ha extasiat mirant les impressionants xilografies que il·lustren "L'Odissea" d'Homer, traduïda per un exigent Carles Riba? *L'Odissea fora una dolça càrrega si l'interlocutor – especialment el traductor- no em fessin forçar tant la màquina. Voldria, l'amic Carles Riba, que li tingués fet un gravat de pàgina cada dia ...* (13-III-1947) ¿I qui no ha trobat deliciosos els gravats que il·luminen un petit llibret que Josep Pla va dedicar a l'exòtic emplaçament de Cadaqués? ¿O les inspirades xilografies que va fer d'*El Quixot* de Cervantes, l'any 1933, un encàrrec de The Limited Editions Club de Nova York per il·lustrar una versió anglesa del famós "hidalgo" manxec? L'activitat en el terreny dels llibres i les publicacions és esfereïdora: el treball és titànic, ja que l'elenc de fustes gravades és colossal i amb una qualitat mitjana que no és exagerat titllar de virtuosa. Si hom no

sabés que les ha realitzades una perseverant mà humana diria que són l'obra d'un olímpic.

S'ha dit que la característica més important d'aquestes xilografies de Ricart (gravades gairebé sempre a "testa", no al fil de la fusta, com solen fer els japonesos amb les planxes de cirerer), és la riquesa de matisos i de tons, l'extraordinari ventall de gradacions que el nostre artista aconseguia en les seves composicions en un marc tan limitat com és la fusta. En el seu treball, utilitza tots els recursos que va aprenent... i n'inventa de nous. Com ara aquest que recull Maria Rosa Planas: apreciava i buscava bones varetes d'acer dels vells paraigües, que ell transformava en afiladíssims burins, sovint els més preferits. Vet aquí l'originalitat d'uns gravats que eren el resultat d'una tècnica que sembla insuperable i d'una sensibilitat clarament fora del comú.

▼ Obra a Vilanova w

Enric Cristòfol Ricart va deixar un bon nombre de traces a la seva vila natal: era el lloc on va viure sempre. I estimava tant la seva gent com els seus encontorns. Bon coneixedor dels oficis artístics, va acceptar de projectar una vidriera, avui col·locada a l'Ajuntament de Vilanova. Els temes són al·legòrics a la prosperitat de la ciutat: en *El comerç* hi apareix un bust femení, l'escut de la ciutat i un colom per simbolitzar la pau; a *La indústria* s'hi veuen unes fàbriques i unes palmes i llorers de glòria. En ambdós costats, hi apareixen temes referits a l'activitat marinera i a l'agricultura, aleshores més significatives econòmicament que no pas ara. També a l'església de Sant Antoni Abat s'hi poden contemplar tres vidrieres més, situades a la capella del Santíssim. Els temes són: *Celebració de la missa* (on es veuen tres figures: mossèn Garriga amb pinçanàs alçant la Sagrada Forma, el cunyat de Ricart (el pintor Cabanyes) agenollat, i un altre capellà, aquests dos fent d'escolans), *Viàtic pels carrers de Vilanova* i *Custòdia sota pal·li*.

També va projectar esgrafiats com el que es pot veure a la Casa d'Empara de Vilanova. Aquest esgrafiat decora un mur del jardí. La composició és en forma de tríptic, tres escenes separades per pilars que contenen arcs de mig punt. Els temes són: *Vells llegint en un banc*, *Monja acompanyant un vell* i *Monja al costat d'una dona i una nena*. Elements tan bucòlics com ocells, un gat i un jardí de fons completen el conjunt. En el capcer superior hi ha dibuixat l'escut de la casa amb el lema: *Àncora i cor*. A la Casa d'Empara hi va morir la "Russita" Illa, la minyona que durant molts anys va tenir cura de l'ordre domèstic de la casa de Ricart, fins que aquest va morir.

Va participar en les tres famoses exposicions d'art del Penedès, celebrades, respectivament: la Primera (1926) a Vilafranca del Penedès; la Segona (1927) a El Vendrell; i la Tercera (1929) a Vilanova i la Geltrú. *La III Exposició del Penedès va activant-se i s'obrirà el dia 10* (anotació feta el novembre de 1929 als quaderns Kodak).

Tampoc no es podeu passar per alt, en aquest apartat, els dissenys dels vestits de la colla dels diables vilanovins, en actiu fins fa pocs anys. Van ser substituïts pels del pintor Budesca, tot quedant aquelles peces com el que són: peces de museu. També s'ha de fer esment del vestuari del ballet de les danses de Vilanova, que va crear per al ballarí Joan Magrinyà. Així mateix, cal ressaltar, pel seu extraordinari valor, l'obra que, projectada en una primera instància per al Cafè del Foment Vilanoví, ara es troba en una sala del Museu Balaguer. Primer hi eren en dipòsit i per a la seva salvaguarda. Ara són propietat de l'Ajuntament, que les va comprar a la junta del Foment per poder pagar les obres de reforma a la seva seua centenària. Aquests magnífics plafons, quatre pintures de gran format (amb els temes de la verema, berenar al camp i unes fantasies cubistes), van ser realitzades l'any 1925 a instàncies dels pintors Mir i Torrents. El pintor Alexandre de Cabanyes, el seu cunyat, i ell, s'hi van trobar embarcats: *Ni ell ni jo no en sabíem res quan vam llegir al diari que "nos lo habian ofrecido amablemente"*.

▼ Cloenda w

Aquest *retrat* (a més de les utilíssimes lectures que s'especifiquen en la bibliografia), està basat en les pròpies paraules d'Enric Cristòfol Ricart: en alguns apunts dels quaderns *Kodak*, en la seva dilatada correspondència amb l'amic Ràfols, però sobretot en les seves *Memòries*, el seu treball literari més acabat. A l'abundància de dades que tenim, s'hi afegeixen comentaris provinents de fonts familiars i de la pròpia coneixença artística que jo tenia del personatge. L'atzar o el destí, com sigui, ha volgut que totes aquestes circumstàncies convergissin en aquests plecs.

El repte d'escriure el retrat era estimulante: aprecio el personatge en la seva humanitat tant com admiro l'artista. Ingredients prou sòlids com per llançar-se a l'aventura de fer-lo visible per a tots aquells conciutadans i conciutadanes que encara no el coneixen. La feliç idea de confegir aquests retrats dels personatges il·lustres vinculats

amb Vilanova i la Geltrú és acostar-los a la gent. Espero haver-ho aconseguit amb la dignitat que aquesta feina requereix.

Ho he fet amb el meu estil, però tenint la seva figura molt a prop i no només com ho demana un treball intel·lectual d'aquestes característiques, és a dir, immergint-se en el personatge i mirant d'interpretar-lo. He treballat en aquestes pàgines gairebé sentint-li la pròpia veu. Fulls que han estat escrits

amb l'ajut d'un ordinador que descansa damunt la taula de fusta massissa (amb unes potes ben tornejades i amb uns llistons amables per recolzar els peus) que feia servir el mateix Ricart: era la seva taula de treball, el mateix lloc on va gravar la majoria de les xilografies que l'han convertit en la figura sobresortint que encara és en aquest reduït i originalíssim àmbit de l'art.

Clos Sucot,
Vilanova i la Geltrú, novembre de 2002

BIBLIOGRAFIA

Borràs, Maria Lluïsa, *Enric C. Ricart, de la pintura al gravat*, catàleg de l'exposició del Centenari 1893-1993, Vilanova i la Geltrú, 1993

Costa-Gramunt, Teresa, *Enric-Cristòfol Ricart i Nin, mestre xilògraf*, Núm. 24 de la revista *Exlibris*, Barcelona, Gener/Juny 2001, p. 14-17

D'Ors, Eugeni, *Cincuenta años de pintura catalana*, Quaderns Crema, Barcelona, 2002

Pi de Cabanyes, Oriol, *Notes sobre el Noucentisme a la costa de Ponent*, dins el Butlletí de la Biblioteca-Museu Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 1981, 6^a. Època, p. 49-60

Pi de Cabanyes, Oriol, *E.-C. Ricart*, dins *El sol de Vilanova i el Garraf misteriós*, El Cep i la Nansa Edicions, Vilanova i la Geltrú, 2000, p. 58-59

Pi de Cabanyes, Oriol, *En el centenari d'E.-C. Ricart*, dins *El sol de Vilanova i el Garraf misteriós*, El Cep i la Nansa Edicions, Vilanova i la Geltrú, 2000, p. 60-62

Pi de Cabanyes, Oriol, *Enric-Cristòfol Ricart*, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona, 1993

Pla, Josep, *Retrats de passaport*. Edicions Destino, Barcelona, 1970

Planas, Maria Rosa, *Enric-Cristòfol Ricart, gravador del Noucentisme*, Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 1988

Ràfols, J. F., *E.C. Ricart*, amb introducció, epíleg i notes de Francesc X. Puig Rovira, El Cep i la Nansa Edicions, Vilanova i la Geltrú, 1981

Ricart, Enric-Cristòfol, *Memòries*, edició i notes a cura de Ricard Mas Peinado, Parsifal Edicions, 1995

Roig i Montserrat, Joan, *El xilògraf Enric-Cristòfol Ricart i els goigs*, amb pròleg de Teresa Costa-Gramunt i Oriol Pi de Cabanyes, Gogistes Tarragonins i Institut d'Estudis Penedesencs, 1999